

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETO
PERSONALO VADYBOS IR ORGANIZACIJŲ PLĖTROS KATEDRA**

**GINTARĖ BALNAITĖ
SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ ADMINISTRAVIMO STUDIJŲ PROGRAMOS
SA mn 5-01 grupės studentė**

**SAVIVALDYBIŲ VAIDMUO PLĖTOJANT PASLAUGAS IKIMOKYKLINIO
AMŽIAUS VAIKAMS**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovė-
Prof. habil. dr. V.Stankūnienė**

Vilnius, 2006

Turinys

Įvadas.....	3
1. Vaikų ikimokyklinio ugdymo paslaugų samprata Vakarų Europoje.....	6
1.1. Vaikų ikimokyklinio ugdymo paslaugų plėtros patyrimas Vakarų Europoje.....	6
1.2. Tarptautinių dokumentų nuostatos dėl vaikų ikimokyklinės priežiūros paslaugų plėtros motyvų.....	10
2. Ikimokyklinio vaikų ugdymo praeities ir dabarties aspektai.....	12
2.1. Ikimokyklinio vaikų ugdymo raida.....	12
2.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų vaidmuo.....	13
2.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo sąlygų formos.....	16
2.4. Ikimokyklinės priežiūros paslaugų plėtros conceptualieji pagrindai.....	18
3. Valstybės vykdoma politika plėtojant vaikų ugdymo paslaugas Lietuvoje.....	22
3.1. Valstybės vaidmuo kuriant ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų sistemą.....	23
3.2. Savivaldybių funkcijos teikiant ugdymo paslaugas.....	25
3.3. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo savivaldybėse teisinis reglamentas.....	27
4. Savivaldybių vaidmuo įvairiuose Lietuvos miestuose, teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams.....	31
4.1. Tyrimo organizavimas ir metodika.....	31
4.2. Savivaldybių vaidmens, plėtojant ugdymo paslaugas, atskleidimas savivaldybių specialistų požiūriu.....	33
4.3. Savivaldybių vaidmens, plėtojant ugdymo paslaugas, atskleidimas ikimokyklinių ugdymo įstaigų specialistų požiūriu.....	44
4.4. Savivaldybių vaidmens plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams savivaldybių bei ikimokyklinio ugdymo specialistų požiūrių lyginamoji analizė.....	49
Išvados.....	51
Rekomendacijos.....	53
Naudota literatūra.....	54
Santrauka.....	57
Summary.....	58
Priedai.....	59

Įvadas

Pastaruoju metu Lietuvoje įsitvirtino nuostata, šiandien jau niekam nekelianti abejonių, kad vaikų ikimokyklinio ugdymo sistema holistiška, proteguojanti visuminį asmenybės ugdymą. Visuose Lietuvos Respublikos ikimokyklinio ugdymo institucijų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose pabrėžiama, kad ikimokyklinis ugdymas turi “puoselėti visas vaiko galias (intelektualines, emocines, valios, fizines), lemiančias asmenybės brandą ir socializacijos sėkmę; skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą, atskleisti ir ugdyti įvairius gebėjimus, puoselėti individualybę, padėti vaikui suvokti bendrąsias žmogaus vertybes ir puoselėti jo dorą, kaip būtiną demokratinės gyvensenos pagrindą; užtikrinti ikimokyklinio ir pradinio ugdymo tęstinumą” (Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, 2003).

Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos (2002) numato esmingai išplėtoti vaikų ikimokyklinio (bei priešmokyklinio) ugdymo sistemą, darniai įtraukti privatų sektorių. Greta tradicinių savivaldybių vaikų lopšelių - darželių numatoma privačių „šeimos darželių“, „motinos mokyklėlių“, „vaikų dienos centrų“ veikla. Ugdymo paslaugų sritis išplečiama: apima gamybos ir paslaugų sritis. Atsižvelgiant į tai natūralu, kad rinkos santykiai ir konkurencija yra ta universali priemonė, kuri verčia darželius budriai, lanksčiai reaguoti į nuolat kintančius asmens ir visuomenės poreikius bei juos atitikti.

Dabartinėje vadybos literatūroje (Varey 1995, Kurtz, Clow 1998, Kindurys 1998, Johns 1999) didelis dėmesys yra skiriamas paslaugų, pilnai atitinkančių klientų poreikius, teikimui, kas yra aktualu ir vaikų ikimokyklinėms ugdymo institucijoms. Dabartiniu švietimo vadybos raidos etapu daugiau laikomasi nuostatos, kad bendrosios vadybos principai yra taikytini švietimo organizacijose, kruopščiai peržiūrint, modifikuojant ir atsižvelgiant į švietimo specifiką, tačiau ir toliau paslaugų marketingo taikymas švietime tebėra kvestionuotas. Svarbu pažymėti, kad visgi nėra tyrimų, bandančių pažvelgti į ikimokyklinę ugdymo įstaigą, ne tik kaip į švietimo paslaugas teikiančią organizaciją, bet ir kaip į organizaciją, teikiančią paslaugas šeimai.

Mokslinėje literatūroje vaikų ugdymas vis dažniau traktuojamas ne tik kaip valstybės užsakymas švietimo sistemos institucijai, bet ir kaip paslauga, jos teikiama konkrečiai visuomenės daliai, tačiau akivaizdu, kad trūksta dokumentų, reglamentuojančių paslaugų organizavimą ugdymo institucijose. Svarbu pažymėti, kad bandymai įstatymu įteisinti švietimo organizacijos, kaip paslaugų organizacijos, sampratą buvo sukėlę daug diskusijų ir tenka nesutikti su L. Jovaišos (2002) nuomone, kad Lietuvoje švietimas niekada nebuvo paslaugų sritis, nes švietimas – dvasinės kultūros ugdymo sritis, tad jau Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2003) šių sąvokų

neberandame (dabartiniu metu ugdymo institucija – švietimo teikėja). Lietuvoje ikimokyklinis ugdymas (vaikų darželiai) nėra priskiriamas ir prie socialinių paslaugų sistemos ir tai yra didelis mūsų valstybės trūkumas, tuo tarpu Europos Sąjungos šalyse ši paslauga priskiriama prie socialinės apsaugos sistemos paslaugų ir patenka į socialinių paslaugų sampratą – dienos globos paslaugos ikimokyklinio amžiaus vaikams (Žalimienė, 2003, 23).

Kaip teigiama Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003), valstybė sukuria ekonomines ir socialines sąlygas, sudarydama galimybes tėvams ir globėjams, kaip to reikalauja vaiko teisių konvencija, tinkamai pasirūpinti vaiku. Už pagalbą atliekant tėvystės ir motinystės pareigas atsakinga valstybė, pasitelkianti ir skatinanti visas kitas visuomenės institucijas: teisingas, socialines, sveikatos apsaugos, švietimo, kultūros ar kitas organizacijas. Valstybės institucijos, tame tarpe ir savivaldybės, bei nevyriausybinių organizacijų reaguoja į vaiko ir šeimos prašymą, analizuoja situaciją, ir kuria socialines paslaugas, labiausiai atitinkančias vaiko ir šeimos poreikius. Paslaugų vaikui ir šeimai plėtros bei jų kokybės gerinimo investicijos yra pirmaeilis valstybės uždavinys. Ypatingas dėmesys skiriamas ikimokyklinių institucijų organizavimui. Savivaldybė skatina specialistų, akademinės bendruomenės ir nevyriausybinių sektoriaus tarpusavio pagalbą ir paramą tiriant, įvertinant ir kuriant bei teikiant paslaugas, atitinkančias vaikus auginančių šeimų ir vaikų poreikius. Tyrimo tema neabejotinai **aktuali**, nes ikimokyklinė ugdymo institucija, kaip paslaugų teikėja, bei kaip vaiko priežiūros ir paramos šeimai dalis yra nenagrinėta. Šiandien yra labai svarbu išsiaiškinti, kokį vaidmenį atlieka savivaldybės plėtojant paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams bei su kokiais sunkumais susiduriama.

Tyrimo tikslas: įvertinti esamos savivaldybių teikiamų ugdymo paslaugų ikimokyklinio amžiaus vaikams sistemos funkcionavimo principus, paslaugų teikimo sąlygas, jų atitikimą klientų (vaikų, tėvų) poreikiams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Mokslinės literatūros pagrindu aptarti, analizuoti bei apibendrinti ikimokyklinio ugdymo paslaugų sampratą, paslaugų kokybės valdymo aspektus.
2. Įstatymų ir teisės aktų bei švietimo dokumentų analize atskleisti savivaldybių veiklą: funkcijas bei vaidmenį ikimokyklinio ugdymo paslaugoms, teikiamų paslaugų pobūdį, įvairumą.
3. Sužinoti savivaldybių ikimokyklinio ugdymo skyrių ekspertų požiūrį į teikiamas ikimokyklinio ugdymo paslaugas.
4. Ištirti su kokiomis kliūtimis ir neatitikimais susiduria ikimokyklinių ugdymo įstaigų specialistai dirbdami pagal savivaldybių nustatytus reglamentus ikimokykliniam ugdymui.

Tyrimo objektas: Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybių teikiamos ikimokyklinio ugdymo paslaugos.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros savivaldybių veiklos bei ikimokyklinio ugdymo paslaugų klausimais analizė, apibendrinimas.
2. Konceptualių švietimo dokumentų, įstatymų ir teisės aktų, reglamentuojančių savivaldybių veiklą bei vaidmenį ir įvairių Lietuvos miestų savivaldybių pateiktų dokumentų analizė.
3. Savivaldybių ekspertų anketinė apklausa.
4. Ikimokyklinių ugdymo įstaigų specialistų anketinė apklausa.
5. Kiekybinė duomenų analizė
6. Statistinė duomenų analizė.

Hipotezės:

1. Vaikų ikimokyklinio ugdymo įstaigos Lietuvoje tebėra vertinamos kaip švietimo sistemos dalis, o ne kaip vaikų priežiūros paslauga ir paramos šeimai dalis.
2. Savivaldybių specialistų, atsakingų už ikimokyklinio vaikų ugdymo paslaugų teikimą atliekamas vaidmuo neatitinka ikimokyklinio ugdymo įstaigų poreikio bei lūkesčių.

1. Vaikų ikimokyklinio ugdymo paslaugų samprata Vakarų Europoje

1.1. Vaikų ikimokyklinio ugdymo paslaugų plėtros patyrimas Vakarų Europoje

Vaikų priežiūros paslaugos (childcare services) – vaiko priežiūros paslaugos, kurias teikia valstybinės ir privačios institucijos arba auklės (child minders). Vakarų Europos šalyse terminas „vaiko priežiūros paslaugos“ yra lygiavertis terminui, naudojamam Lietuvoje „ikimokyklinio ugdymo paslaugos“. Šias paslaugas čia gali siūlyti valstybė, rinka, darbdaviai arba pelno nesiekiančios institucijos. Neįtraukiamos vaiko priežiūros paslaugos, kurias teikia tėvai ar kiti giminės (G.Neyer, 2003).

Valstybinės vaiko priežiūros paslaugos atsirado valstybei ir visuomenei susirūpinus našlaičiais bei neprižiūretais vienišų ir dirbančių motinų vaikais industrializacijos pradžioje. XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje pagrindinis valstybinės priežiūros tikslas iš labdaros buvo pakeistas į švietimą (ugdymą). Vaiko priežiūros institucijos daugiau nebebuvo skirtos vien tik dirbančių motinų skurstančių vaikų dienos priežiūrai bei ikimokykliniam ugdymui. Tikslas buvo skatinti socialinę ir individualią vaikų raidą. Paraleliai vyko judėjimas nuo privačių ir bažnytinių vaiko priežiūros programų prie didėjančio valstybinių struktūrų įsijungimo remiant arba teikiant vaiko priežiūros paslaugas bei ikimokyklinį ugdymą.

Kaip pastebi G.Neyer (2003), Europoje vaiko priežiūros institucionalizavimo procese pionierės buvo Katalikiškosios kontinentinės Vakarų Europos šalys (būtent Belgija, Prancūzija, Italija ir Austrija), taip pat Nyderlandai ir Didžioji Britanija. 1920 m. jos jau buvo įsteigusios platų vaikų lopšelių, darželių ir ikimokyklinės vaiko priežiūros įstaigų tinklą, šias įstaigas lankė apie 66 proc. 3-5 metų amžiaus vaikų. Pasibaigus antrajam pasauliniam karui, šios katalikiškos šalys ir Nyderlandai vis dar siūlė labiausiai išplėtotas valstybines vaiko priežiūros paslaugas Europoje. Vėliau įvairios šalys plėtojo skirtingą vaiko priežiūros politiką (ne tik vien vaiko priežiūros paslaugas, bet ir paslaugas šeimai).

Belgija ir Prancūzija toliau plėtė vaikų darželių sistemą. 1970 m. 3-5 metų vaikai juos jau lankė beveik universaliai. Nuo 8-to dešimtmečio pradėta investuoti ir į dienos priežiūrą vaikų, jaunesnių nei 3 metų amžiaus. Nyderlanduose valstybinių vaiko priežiūros įstaigų steigimas nebuvo skatinamas iki pat 10-to dešimtmečio pradžios.

Didžioji Britanija, Vokietija ir Austrija vykdė politiką, kuria buvo remiama privati vaikų priežiūra, teikiama motinų, ją priešpastatant universaliai valstybinei ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūrai. Pastarųjų metų įstatymų leidimo iniciatyvos tik iš dalies nutolo nuo šios krypties. 1997 m. Didžioji Britanija pabandė skatinti vaiko priežiūros ir ikimokyklinio auklėjimo institucijų plėtrą, ankstesnę kvitų/talonų sistemą (voucher system) pakeičiant vaiko priežiūros mokesčių kreditu (childcare tax credit).

Vokietija 1996 m. priėmė įstatymą, kuriuo vaikams nuo 3 iki 6 metų amžiaus numatoma vieta dienos priežiūros centre. Austrijoje 10-to dešimtmečio pabaigoje trumpalaikė vyriausybės iniciatyva skirti papildomą finansavimą vaikų priežiūrai sąlygojo nežymų vaiko priežiūros paslaugų pasiūlos padidėjimą, tačiau nuo 2000 m. valstybės politika vėl buvo nukreipta į vaiko priežiūros šeimoje skatinimą, ypač vaikų iki 3 metų amžiaus.

Iki 7-to dešimtmečio valstybinių vaiko priežiūros paslaugų plėtra, kaip pastebi G.Neyer (2003), Skandinavijos šalyse gerokai atsiliko nuo kontinentinės Europos šalių. Tik 7-to dešimtmečio pabaigoje - 8-to dešimtmečio pradžioje Skandinavijos šalys pradėjo plėtoti valstybinės vaiko priežiūros paslaugas. Vėliau čia jų plėtra vyko daug sparčiau negu kitose Europos šalyse. Keitėsi valstybinės vaiko priežiūros samprata ir tikslai. Dienos priežiūra daugiau nebebuvo traktuojama kaip gerovės ar švietimo problema, o kaip priemonė padėti moterims dalyvauti darbo rinkoje ir sumažinti darbo trūkumą. 8-to dešimtmečio viduryje vaiko priežiūra tampa Skandinavijos šalių politikos siekiant universalių priežiūros paslaugų, socialinės ir lyčių lygybės bei piliečių (vaikų) socialinių teisių, dalis. Priešingai negu dauguma kontinentinės Europos šalių, Skandinavijos šalys siekė teikti priežiūros paslaugas bet kokio amžiaus vaikams, įskaitant mokyklinio amžiaus vaikus. 10-tame dešimtmetyje Suomija ir Norvegija pradėjo skirti namų priežiūros pašalpas (home-care allowance) (Suomija) arba išmokas už priežiūrą (cash-for-care) (Norvegijoje). Tačiau ši parama šeimai arba privačioms vaiko priežiūros paslaugas teikiančioms įstaigoms nepanaikino vaikų teisės į vietą valstybinėje dienos priežiūros įstaigoje.

Iš organizacinio požiūrio, valstybė yra pagrindinis vaiko priežiūros paslaugų teikėjas Europoje - arba per didžiosios dalies vaiko priežiūros institucijų išlaikymą, arba per vaiko priežiūras teikiančių asmenų ar institucijų finansavimą. Valstybės vaidmuo teikiant vaiko priežiūros paslaugas įvairuoja tarp šalių ir pačiose šalyse. Daugelyje šalių, ypač katalikiškose šalyse, bažnyčia vis dar išlieka svarbiu institucinės vaiko priežiūros paslaugų teikėja, nors jos indėlis vaiko priežiūros paslaugų pasiūloje smarkiai sumažėjo per pastaruosius keturiasdešimt metų. Kai kuriose šalyse, tokiose kaip Jungtinė Karalystė, Vakarų Vokietija ir Nyderlandai, pelno nesiekiančios organizacijos vaidina svarbų vaidmenį teikiant priežiūros paslaugas visokio amžiaus vaikams. Nyderlanduose darbdaviai ima vaidinti pagrindinį vaidmenį vaikų priežiūros paslaugų pasiūloje. Daugelyje kitų šalių savanoriškos ir privačios organizacijos yra ypatingai svarbios formuojant vaikų iki 3 metų priežiūros paslaugų pasiūlą. Kai kuriose šalyse įvairios auklių (child-minders) schemos iš dalies pakeičia institucinę priežiūrą. Per paskutinį dešimtmetį socialinės gerovės politikos restruktūrizacijos ir priežiūros pakeitimo išmokomis dėka savanoriškos ir privačios organizacijos, o taip pat ir auklės (child-minders) tampa vis svarbesniais vaiko priežiūros paslaugų teikėjais.

Administraciniu požiūriu, kartais finansiniu ir teisiniu, atsakomybė už institutonalizuotą valstybinę vaikų priežiūrą tenka savivaldybėms. Tai ypač pasakytina apie Vokietiją, Austriją, Daniją ir Švediją.

Tačiau pastarosios dvi šalys įpareigoja savivaldybes teikti vaiko priežiūros paslaugas ir taip garantuoja institucinę priežiūrą kiekvienam vaikui, o kitos - ne. Tai lemia didelius regioninius skirtumus vaiko priežiūros prieinamumo, organizavimo (darbo valandos, pvz.) ir išlaidų joms atžvilgiu. Tą patį galima pasakyti apie šalis, kuriose didelę dalį vaiko priežiūros paslaugų teikia privačios institucijos arba auklės (child-minders).

Vaikų, lankančių vaiko priežiūros įstaigas, procentas įvairiose šalyse yra nevienodas. Lyginamąją analizę gana sunku atlikti dėl duomenų skirtumų, tačiau daugiau mažiau situaciją Europoje galima įvertinti. Kalbant apie vaikus iki 3 metų amžiaus, Skandinavijos šalys, Belgija ir Prancūzija siūlo pakankamai platų vaiko priežiūros paslaugų tinklą. Vaikų lankomumo lygis pagal Europos standartus yra aukštas. Šiaurės Europos šalys, Belgija ir Prancūzija taip pat yra tos šalys, kurios teisę į vietą valstybinėje vaiko priežiūros institucijoje užtikrina kiekvienam vaikui, netgi jaunesniam negu 3 metų. Visose šalyse vaikų iki 3 metų amžiaus priežiūra paprastai yra organizuojama privačiai. Suomija yra atskiras atvejis. Nors 10-to dešimtmečio vidurio skaičiai rodo gana aukštą vaikų iki 3 metų amžiaus lankomumą, jie iki pat 10-to dešimtmečio pabaigos mažėjo. Tai lėmė tai, kad didelė dalis tėvų pasirinko namų priežiūros mokesį, o taip pat aukštas nedarbo lygis 10-to dešimtmečio pradžioje. Gerėjant ekonominei situacijai antroje 10-to dešimtmečio pusėje skaičius vaikų iki 3 metų amžiaus dienos priežiūros centruose vėl padidėjo.

Vaikai nuo 3 metų iki privalomo mokyklinio amžiaus (paprastai 6 metų) dažniau lanko vaiko priežiūros įstaigas. Dauguma šalių garantuoja vietą priežiūros institucijose tokio amžiaus vaikams, tačiau ne visada visai dienai. 10-to dešimtmečio viduryje šio amžiaus vaikų lankomumas svyravo nuo 48 proc. Portugalijoje iki 99 proc. Prancūzijoje. Baigiantis 10-tam dešimtmečiui, beveik visose šalyse šis rodiklis peržengė 75 proc., o daugumoje - siekė 80 proc. ir daugiau. Šioje amžiaus grupėje vaikų lankomumas didėja su amžiumi iki pasiekiamas mokyklinis amžius. Po to, kai vaikai ima lankyti mokyklą, vaiko priežiūros įstaigų lankomumas akivaizdžiai sumažėja. Tik Danijoje, Suomijoje, Prancūzijoje ir Švedijoje ir kiek mažiau Norvegijoje bei Rytų Vokietijoje yra siūlomos popamokinės vaiko priežiūros paslaugos.

Vokietijoje, Nyderlanduose ir Jungtinėje Karalystėje institucinės priežiūros paslaugos daugiausiai yra teikiamos tik dalį dienos, net jei vaikai yra nuo 3 iki 6 metų amžiaus.

Jeigu pažiūrėtume į vaiko priežiūros paslaugas iš lyginamosios ir demografinės perspektyvos, susidurtume su takoskyra tarp Skandinavijos ir prancūziškai kalbančių šalių vienoje pusėje ir kitų kontinentinės Europos šalių kitoje pusėje. Skandinavijos šalyse, Belgijoje ir Prancūzijoje vaiko priežiūros politika yra nukreipta į visa apimančią vaiko priežiūros paslaugų sistemą, skirtą visų amžiaus grupių vaikams. Tačiau administraciniu ir organizaciniu požiūriu šalys skiriasi. Belgijoje vaikų priežiūra yra pagrįsta valstybinių vaiko priežiūros paslaugų teikimu ir vaiko priežiūros paslaugų teikimu namuose;

pastarosios dažnai yra vyriausybės subsidijuojamos. Skandinavijos šalyse vaiko priežiūros paslaugos daugiausiai yra teikiamos valstybinių institucijų. Suomija ir Norvegija ėmė tolti nuo šio modelio - ėmė subsidijuoti privačių vaiko priežiūros paslaugų teikimą. Danija ir Švedija ir toliau išlieka prisirišusios prie užimtumo skatinimą orientuotos ir valstybės teikiamų vaiko priežiūros paslaugų schemos. Prancūzija įvedė sistemą, kur galima pasirinkti vaiko priežiūros paslaugų formą - įskaitant įvairias valstybines paslaugas, paramą registruotoms auklių tarnyboms (child minders), mokesčių lengvatos besinaudojantiems auklių (child minders) paslaugomis ir pan.

Nors visi mokslininkai valstybines vaiko priežiūros institucijas traktuoja kaip paramos priemonės motinoms ir šeimoms, jie nesutaria dėl subsidijuojamos vaiko priežiūros privatizacijos. Ši politika paprastai pristatoma kaip tėvų pasirinkimų vaiko priežiūroje didinimas. Tačiau pasirinkimai nėra lygiai paskirstyti. Martin et al. (1998), remdamasis Prancūzijos atveju, tvirtina, kad ši sistema didelę pasirinkimų įvairovę siūlo tik pasiturinčioms šeimoms didmiesčiuose. Žemas pajamas gaunančioms šeimoms, daugiavaikėms šeimoms, vienišoms motinoms ir motinoms, gyvenančioms kaimo vietovėse vaiko priežiūros problema ir toliau išlieka. Panašiai mokslininkų manoma ir apie Skandinavijos šalis. Piniginės išmokos, Prancūzijoje ir Skandinavijos šalyse mokamos už vaiko priežiūrą namuose, prisidėjo prie asimetriško lyties požūriu priežiūros darbo pasidalijimo didėjimo ir sumažino moterų reintegracijos į darbo rinką po vaiko gimimo galimybes, nes paprastai moterys pasitraukia iš darbo rinkos tam, kad prižiūrėtų vaiką ar vaikus. Būtina atkreipti dėmesį, kad Prancūzija, Suomija ir Norvegija privačios vaiko priežiūros subsidijavimą pradėjo esant labai išplėtotam valstybinių vaiko priežiūros įstaigų tinklų, kurių lankomumas taip pat buvo labai aukštas.

Vaiko priežiūros paslaugų situacija ir vykdoma politika Viduržemio šalyse, vokiškai ir angliškai kalbančiose šalyse akivaizdžiai skiriasi nuo Skandinavijos ir prancūziškai kalbančių šalių. Jose labai nedaug valstybės finansuojamų vaiko priežiūros įstaigų vaikams iki 3 metų. Tokio amžiaus vaikų priežiūra yra tėvų ir šeimos reikalas. Išskyrus Nyderlandus, kurie sėkmingai inicijavo vaiko priežiūros programą, orientuotą į tokio amžiaus vaikus, vaikų jaunesnių negu 3 metų amžiaus lankomumas šiose šalyse stabiliai išlieka žemas.

Šalių vykdoma vaikų, kurie yra nuo 3 iki mokyklinio amžiaus, priežiūros politika yra gana heterogeniška. Italija nuo seno plėtoja valstybinių priežiūros įstaigų ikimokyklinio amžiaus vaikams tinklą ir čia vaikų lankomumas yra vienas iš aukščiausių Europoje. Ispanija ikimokyklinę priežiūrą traktuoja kaip švietimo dalį ir kuria vis daugiau vietų valstybinėse ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Jungtinė Karalystė, ilgą laiką vaiko priežiūrą vertinusi kaip privatų reikalą, ėmėsi veiksmų skatinti vaiko priežiūros įstaigų steigimą per privatų ir savanorišką sektorių. Vokietijos ir Austrijos pozicija vaiko priežiūros atžvilgiu nėra aiški. Jos bando suteikti vietą kiekvienam vaikui (Vokietijoje) arba vietą kiekvienam vaikui, kuriam

reikalinga valstybinė priežiūra (Austrija), tačiau jos vis dar laikosi subsidarumo principo. Tai reiškia, kad šiose šalyse institucinė priežiūra yra orientuota į šeimyninės priežiūros papildymą, o ne alternatyvos suteikimą.

Visose šalyse, kur valstybinės vaiko priežiūros paslaugos yra menkai išplėtos, vaiko priežiūros politika yra peržiūrima. Daugėja pritariančių šių paslaugų plėtros idėjai. Tuo pat metu vaiko priežiūros paslaugos yra decentralizuojamos, marketizuojamos, skatinamos privačios iniciatyvos. Turint galvoje faktą, kad šie pokyčiai Prancūzijoje ir Belgijoje vyksta esant daug žemesniam valstybinių vaiko priežiūros įstaigų lankomumui nei Skandinavijos šalyse, tokia politika gali padidinti socialinius ir ekonominius prieštaravimus ir sumažinti šeimų galimybes naudotis vaiko priežiūros paslaugomis.

1.2. Tarptautinių dokumentų nuostatos dėl vaikų ikimokyklinės priežiūros paslaugų plėtros motyvų

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, viena iš aktualiausių vadybos ir ekonominių problemų yra užtikrinti mūsų šalies švietimo įstaigų (tame tarpe ir ikimokyklinių ugdymo įstaigų) veiklos efektyvumą, tęstinumą ir konkurencingumą naujose rinkose. Europos Sąjungos dokumentai nemėgina pateikti nei vieningos visų šalių švietimo politikos, nei vieningų švietimo standartų. Jie pažymi tik bendruosius plėtotės prioritetus bei jų sąsajas su pagrindinėmis Europos raidos tendencijomis. Todėl jau dabar šalies švietimui reikia orientotis į atvirą Europos švietimo erdvę, į būsimą daug atviresnę Europos darbo rinką.

Tuo tarpu ikimokyklinio ugdymo paslaugų sferos reikšmė remiant šeimas, auginančias vaikus, yra pabrėžiama visuose pagrindiniuose tarptautiniuose dokumentuose gyventojų problemų ir paramos šeimai klausimais.

Europos gyventojų konferencijos (Ženeva, 1993) *Rekomendacijose* buvo pabrėžta, kad “visose visuomenės sferose turi būti skatinamas vaikams ir šeimai draugiškesnis aplinkos kūrimas (apsirūpinimas būstu, vaikų priežiūros paslaugos, darbo sąlygos ir kt.). Buvo pabrėžta ir ikimokyklinių paslaugų svarba siekiant derinti tėvų (motinos ir tėvo) šeimos funkcijas ir užimtumą. 4 rekomendacijoje buvo teigiama, kad Vyriausybės, bendradarbiavimas su privačiu sektoriumi ir socialiniais partneriais, turi padėti didėjančiam tėvų (motinų ir tėvų), kurie nori pasiekti pilnatvės, derindami profesinio gyvenimo ir tėvų funkcijas, skaičiui. Vyriausybės, vystydamos ir plėtodamos socialines paslaugas (vaikų priežiūrėtojai – *minders*, lopšeliai – darželiai ir tėvų atostogos), turi pagelbėti darydamos šiuos du tikslus suderinamus. Be to, buvo išryškinta ir ikimokyklinių paslaugų

svarba mažinant skurdą. Buvo pabrėžta, kad viena iš priemonių mažinti augantį skurdą yra taikyti preferencijas vaikų priežiūros paslaugose (European, 1994).

Europos Tarybos rekomendacijose No R(94) 14 tarp pagrindinių šeimos politikos principų yra pabrėžta, kad „valstybinės institucijos turi sukurti tokias vaiko dienos (ikimokyklinio ir užklausinio ugdymo ir priežiūros), sveikatos apsaugos, švietimo ir kultūrinės paslaugas šeimoms, kurios atitiktų šeimų interesus“. Tarp pagrindinių priemonių, remiančių šeimą, siūlomos paslaugos tarp jų pirmiausia išskiriant vaikų ugdymo paslaugas: „bazinės paslaugos šeimoms, tokios kaip vaikų priežiūros sistema, sveikatos apsaugos bei švietimo sistema“ (Concerning, 1997). Tokių paslaugų teikimo vienas svarbiausių motyvų: „moterų įtraukimas į aktyvią darbo rinką reikalauja užtikrinti socialinių paslaugų teikimą vaikų priežiūrai (ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklo plėtojimas) palankiomis sąlygomis ir sudaryti vienodas sąlygas abiem šeimos nariams (vyrui ir moteriai) aktyviai dalyvauti darbo rinkoje...“ (Concerning, 1997). Be to, dokumente pabrėžiama, kad ikimokyklinių institucijų paslaugų prieinamumas ir kokybės užtikrinimas mažina šeimų skurdą. Šalia darnios ir palankios šeimos aplinkos tai yra svarbiausia paslauga šeimai, leidžianti užtikrinti harmoningą vaiko raidą, o palengvintas prieinamumas pasinaudoti vaikų dienos priežiūros paslaugomis (lopšeliu, darželiu, užklausinės dienos centrais ir pan.) vienišiams tėvams yra viena iš šių šeimų specifinių problemų sprendimo būdų.

Tuo tarpu Budapešto konferencijoje, jau vertinančioje Europoje Gyventojų konferencijos *Rekomendacijų* ir tarptautinės „Gyventojų ir visuomenės raidos“ konferencijos (Kairas, 1994) *Veiksmų programos* vykdyme buvo pabrėžta, kad „pastaraisiais metais šeimos politika toliau buvo plėtojama, tarp kitų priemonių, pirmiausia buvo siekiama padėti tėvams (motinai ir tėvui) derinti profesines ir tėvystės (motinystės ir tėvystės) pareigas. Požiūris į tai buvo gerokai išplėtotas: siekiama patenkinti tėvų poreikius lankstesnėmis darbo sąlygomis, įskaitant ilgesnes ir labiau kompensuojamas tėvų (motinos, tėvo) atostogas, kartu teikiant tobulesnes ikimokyklinio ugdymo paslaugas“ (Stankūnienė, 2001).

2. Ikimokyklinio vaikų ugdymo praeities ir dabarties aspektai

2.1. Ikimokyklinio vaikų ugdymo raida

Ikimokyklinis ugdymas Lietuvoje turėjo praeiti ilgą raidos kelią. Ikimokyklinio ugdymo raidai būdingi tokie etapai: 1) ikimokyklinio amžiaus vaikų institucinės priežiūros atsiradimas ir kvalifikuotos pagalbos šeimai plėtojimas; 2) įsikūrimas specialių institucijų – vaikų darželių, kurie papildė vaikų elementaraus lavinimo grandį; 3) atsiradimas ikimokyklinio ugdymo pedagogų, kurie realizuoja ir tobulina ikimokyklinio vaikų ugdymo sistemas; 4) perėjimas nuo institucinio ugdymo į holistinį vaiko ugdymą vaikystėje, integruojantį šeimos ir vaikų įstaigos ugdymą humanistine kryptimi, skatinantį įdiegti socialinę-kultūrinę įvairovę, demokratinės gyvensenos principus.

Lietuva visada buvo ir yra aktyvi Europos švietimo idėjų ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo srityje plėtotės dalyvė; kartu su kitomis šalimis tyrinėja ir vykdo šios srities švietimą. Kadangi vaikų ugdymą apsprendžia šeima, tuo pačiu ir lietuvių tautos etninė kultūra, todėl šis ugdymas yra tautos tradicijas atspindinti sritis.

Ikimokyklinis ugdymas Lietuvoje iki XIX amžiaus vidurio buvo daugiau empirinė nei mokslinė sritis. Pirmosios vaikų ugdymo įstaigos atsirado kaip pagalba dirbantiems tėvams, kurie dėl užimtumo negalėjo sėkmingai ugdyti savo vaikų namuose. Ikimokyklinis ugdymas istorinės raidos pradžioje susikūrė kaip pagalbos šeimai sistema, vėliau peraugo į specializuotas ne tik vaikų priežiūros, globos, bet ir ugdymo įstaigas, t.y. vaikų darželius (Juodaitytė, 2000).

Lietuvoje vaikų ikimokyklinio ugdymo istorijos laikotarpiu kūrėsi dviejų tipų darželiai.. Pirmasis įkurtas Lietuvoje vaikų darželis 1848 m. Klaipėdos mieste, atspindi ikimokyklinio ugdymo mokslinį tobulinimą Europoje. Kitas darželis, įkurtas 1898 m. Kretingoje, atstovauja ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros funkcijos institucionalizavimą. Jis atliepė darbo rinkos ir dirbančios moters-motinos poreikius ir buvo įkurtas kaip socialinės pagalbos forma. Vėliau ikimokyklinis institucinis vaikų ugdymas kaip švietimo sistemos grandis tapo savarankiška sistema, nes įgauna mokslines interpretacijas bei apibendrinimus ir pradeda orientotis ne tik į pagalbą šeimai, bet ir į ugdymą. Nuo mažens vaikų ugdymas grindžiamas raidos galimybėmis, jų rengimo mokyklai tikslais. Tokiu būdu ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas papildė pirmąją švietimo sistemos grandį. Šios tendencijos būdingos ikimokyklinio ugdymo kaip švietimo sistemos grandies raidai Europos šalyse ir Lietuvoje (Adaškevičienė, 2000).

Lietuvoje ikimokyklinis vaikų ugdymas tebėra suprantamas kaip švietimo sistemos pradinė grandis, kuri tobulinama bendrųjų visuomenės švietimo ir žmogaus ugdymo idėjų kontekstuose.

Šiuolaikinės ugdymo institucijos tampa vis labiau reikšmingos ikimokyklinio amžiaus vaikams, nes dauguma vaikų jose praleidžia didesnę savo laiko dalį. Tai sąlygoja ir pačių institucijų pokyčių poreikį.

Šiandienos ikimokyklinių vaikų institucijų veikla išsiplėtė tiek turinio, tiek funkcinės prasmės: ikimokyklinis ugdymas neatsiejamas nuo globalizacijos procesų visuomenėje, o tai reikalauja naujų ugdymo programų, formų ir metodų, atitinkančių tiek visuomenės, tiek tėvų lūkesčius.

Vienas iš demokratinės institucijos požymių – jos narių nuomonės išklausymas ir įjungimas į bendruomenės valdymą. Tokiu būdu formuojant ikimokyklinio ugdymo vaikystėje koncepciją, būtina atsižvelgti į tėvų poreikius. Jau vaikų darželyje tėvai pageidauja kokybiško ugdymo, kurį turėtų garantuoti ugdymo programos, papildomos švietimo paslaugos, aukščiausios kvalifikacijos specialistai. Ikimokyklinio ugdymo paskirtis ne tik ugdyti ir globoti vaikus, bet ir teikti švietimo pagalbą ugdytinių tėvams. Tokiu būdu ryškėja šiuolaikinės ikimokyklinio ugdymo institucijose dar viena darbo sritis - šeimų pedagoginės ir psichologinės pagalbos, jų švietimo ir konsultavimo sistemos plėtotė, kuri įgalintų pedagogą teikti tėvams švietimo, konsultavimo, socialinės paramos paslaugas (Juodaitytė, 2000).

2.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų vaidmuo

Visuomenės branda, socialinės, ekonominės, etnokultūrinės sąlygos kuria aplinką, kuri formuoja ikimokyklinio vaikų ugdymo ideologiją, jos realizavimo strateginius kelius, formas, bei plėtros prioritetus. Makro lygio sąlygos formuoja universalias nuostatas dėl vaikų ugdymo formų, galimybių jas plėtoti ir realių vyriausybės bei nevyriausybinių institucijų veiksmų šioje srityje. Šeimų gyvenimo sąlygos išryškina vaikų ugdymo formų įvairovės ir jų turinio poreikius mikro lygiu. Makro lygio nuostatų ir veiksmų atitikimas mikro lygyje susiformavusių poreikių dėl vaikų ugdymo formų ir turinio iš esmės reikštų idealų variantą. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju dažniausiai tai yra tik pageidaujamas variantas. Nors dažnai poreikiams neadekvačių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo sąlygų buvimas argumentuojamas realių galimybių stoka, tačiau gana retai kūrimo pradžia ir stimulus yra poreikių vertinimas (O.Monkevičienė, 1999).

Ikimokyklinio vaikų ugdymo, vaikų priežiūros paslaugos tampa gyvybiškai svarbios tėvams (ypač moterims) derinant šeimos funkcijas su profesine veikla, mokymusi, dalyvavimu visuomeniniame gyvenime bei svarbios ugdant vaikus kaip asmenybes. Jos papildo vaikų ugdymą šeimose, skatina jų socialinį, pažintinį vystymąsi, praturtina vaikų bendravimo su kitais patirtį,

padedą pasiruošti mokymuisi mokykloje. Ikimokyklinio vaikų ugdymo įstaigose teikiamos švietimo ir socialinės paslaugos yra labai reikšmingos kaip materialinė parama šeimai. Vieno ikimokyklinio amžiaus vaiko, lankančio darželio grupę, ugdymui savivaldybės išleidžia vidutiniškai po 3500 litų.

Anot O.Monkevičienės (1999), sėkmingą ikimokyklinių vaikų paslaugų teikimą įtakoja keletas faktorių:

1. savalaikis vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose ir socialinės atskirties sąlygomis, ir reikalingų ikimokyklinio ugdymo paslaugų, išaiškinimas;
2. paslaugų prieinamumas - pakankamas ikimokyklinės ir priešmokyklinės paslaugas teikiančių įstaigų skaičius ir patogus jų darbo grafikas;
3. pagalba šeimai siekiant užtikrinti, kad vaikas gautų jam reikalingas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas bei tėvų motyvavimas vesti vaiką į ugdymo įstaigas.

Svarbu pažymėti, kad bandymas įstatymu įteisinti švietimo organizacijos, kaip paslaugų organizacijos, sampratą, prarado savo pozicijas. Naujojo Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo projekte (2001) buvo atsiradusios sąvokos: *švietimo paslaugos*, *švietimo paslaugų vartotojai ir švietimo paslaugų teikėjai*. R. Želvys (2002) tai įvardijo, kaip galimą esminį tolesnės švietimo sistemos raidos posūkį ir būtent nagrinėjo Lietuvos švietimo sistemą kaip švietimo produkcijos gamintojų, švietimo paslaugų teikėjų ir vartotojų sistemą.

Tame pačiame leidinyje L. Jovaiša (2002) nepritaria šių sąvokų traktavimui, pažymėdamas, kad Lietuvoje švietimas niekada nebuvo paslaugų sritis, švietimas – dvasinės kultūros ugdymo sritis. „Šie ir panašūs paslaugos žodžio junginiai apibūdina vartotojų visuomenės, rinkos ekonomikos, pragmatinės filosofijos iššūkius. Šie nauji terminai yra visiškai svetimi lietuvių kalbėsenai, iki šiol nežinomi lietuvių švietimo žodynui. Tai, matyt, nevykę vertiniai iš anglų kalbos. Jeigu anglų kalbos žodis *service* būtų verčiamas ne vien paslauga, bet ir kita jo reikšmė kaip *tarnyba*, *aptarnavimas*, būtų labiau priimtini žodžiai: *švietimo tarnyba*, *švietimo aptarnavimas*, *švietimo gavėjas (moksleivis)*, *švietimo teikėjas*. Iš tiesų švietimas yra kultūrinė tarnystė asmenybės tapsmui“ (Jovaiša, 2002, 312).

Nepritario šioms sąvokoms tendencijos akivaizdžios: Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2003) *švietimo paslaugų ir švietimo vartotojų* sąvokų neberandame. Paliekama sąvoka *švietimo teikėjas* - *mokykla, laisvasis mokytojas ir kitas švietimo teikėjas (įstaiga, įmonė, organizacija, kuriai švietimas nėra pagrindinė veikla)*, šio Įstatymo nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti švietimą. Taip pat sąvokos *švietimo darbas*, *švietimo pagalba*.

Tokia švietimo organizacijos samprata Lietuvoje yra gana nauja, o užsienyje švietimo organizacijos, kaip paslaugų organizacijos, traktavimas jau turi savo istoriją. Industrinių valstybių vyriausybės privalo užtikrinti tinkamą vaiko vystymąsi ir švietimą iki vėlyvos paauglystės. Dėl didžiulės konkurencijos didėja reikalavimai kokybiškam švietimui ir kyla jo lygis, didėja tinkamų vaikų ugdymo ir globos paslaugų poreikis (Andriekienė, 2004). Atsižvelgiant į tai, plėtojama įvairių sričių šalies institucijų bendra politika ir kuriami integruotų programų bei paslaugų pagrindai. Visiškai suprantama, kad rinkos sąlygomis dirbančių institucijų paslaugų kokybė priklauso nuo konkurencijos, t. y. nuo to, ar vartotojai iš tiesų gali pasirinkti tinkamą paslaugų teikėją – ar tėvai gali parinkti vaikams ugdymo instituciją. Šiuo pagrindu švietimo paslaugos ne tik lanksčiai atliepia rinkos ekonomikos reiškinį, bet ir atsinaujina kartu su jais.

Vilniaus miesto švietimo skyriaus specialistė Onutė Vaicekauskienė pažymi, kad praktiškai visi sostinės darželiai stengiasi sudaryti kuo geresnes sąlygas, jie konkuruoja dėl vaikų. Kiekviename sostinės mikrorajone yra bent po du tris ypač stiprius darželius, tik besiplečiantys nauji rajonai yra išimtis. Populiariausi darželiai, suprantama, perpildyti, tad, norint į juos patekti, reikia užsirašyti mažiausiai prieš metus. Akivaizdu, kad tėvai ieško kokybiškų paslaugų, visų pirma, šilumos ir dėmesio vaikui, nuoširdaus bendravimo su vaiku, todėl ne visada pasiteisina radikalių naujovių paieškos, siekiant išlaikyti ir pritraukti kuo daugiau vaikų ir tėvų. Pagal tėvų pageidavimus už papildomą mokestį plečiama įvairių papildomų būrelių veikla, tačiau dažniausiai po ilgų ieškojimų paliekami tik tie būreliai, kurie iš tikrųjų ugdo vaiko asmenybę, o ne tie, kurie tik patenkina tėvų nerealizuotas svajones.

Visa tai pripažindamos, P. Jucevičienė, B. Janiūnaitė (1998) į švietimo paslaugų rinką žvelgia gana atsargiai. Autorės atkreipia dėmesį į tai, jog ši rinka turi būti gana stipriai reguliuojama ir įtakojama, nes švietimo institucijoms skirta būti visuomenės kultūros saugotojomis ir puoselėtojomis, jų realizuojamuose ugdymo tiksluose glūdi kultūros perdavimo vertė. Tai giliai suvokiant, visgi nevengiama termino švietimo paslauga, kuris, mokslininkų nuomone, visų pirma išreiškia švietimo humanistinę poziciją – švietimo institucija turi pasitarnauti į gimtų žmogaus galių raiškai bei jų plėtotei, o žmogus gali pasirinkti instituciją, kuri, jo nuomone, tai atlieka geriausiai.

„Švietimo paslauga – pačia bendriausia prasme – tai tinkamų edukacinių sąlygų asmeniui plėtoti jo įgimtas galias, perimti ir vystyti žmonijos, visuomenės kultūrą, žinių ir patirties lobyną taip, kad šis asmuo galėtų tapti socialiai vertinga asmenybe, kompetentingu darbuotoju, sudarymas visuomenės, švietimo institucijos lygmeniu. Švietimo paslauga, teikiama konkrečios edukacinės institucijos – tai švietimo rinkai pateikiama paslauga, atitinkanti šios įstaigos misiją“ (Mokyklos strategija, 2003, 172).

2.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo sąlygų formos

Pasiekus aukštą moterų užimtumą, labai kinta vaikų ikimokyklinio ugdymo formos: didėja ikimokyklinės institucijas lankančių vaikų dalis, vis rečiau vaikai yra ugdomi nedirbančios motinos. Tai yra universalioji mažamečių vaikų ugdymo formų kitimo tendencija, besireiškianti socialinės gerovės šalyse. Lietuvoje ši tendencija pastaraisiais metais patyrė didžiulių netolygumų. Devintojo dešimtmečio pabaigoje, prasidėjus atgimimui, ir ypač XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje, ikimokyklinės institucijos lankančių vaikų dalis buvo pradėjusi staiga mažėti, buvo gerokai padaugėję vaikų, ugdomų tik namuose. Be abejonės, tam pirmiausia įtakos turėjo perėjimas nuo sovietmečiu suformuotos ikimokyklinės ugdymo sistemos, kada prioritetai buvo atiduoti kiekybiniais plėtros rodikliais, prie naujų jos formų ir turinio. Kaip teigiama Nacionalinėje gyventojų politikos strategijoje (2004), didžiausią poveikį tam turėjo pradiniam šalies ūkio reorganizavimu, perėjimo prie rinkos ekonomikos etape reiškęsis ryškus gamybos nykimas, realaus ir užslėpto nedarbo augimas, o tėvams nedirbant, ir poreikio ikimokyklinėms institucijoms sumažėjimas. Be to, laikinųjų pokyčių formavimąsi lėmė ir kai kurios populistinės nuotaikos: antifeministinių idėjų ir patriarchalinių vertybių išaukštinimas bei propagavimas, skatinantis moterų grįžimą į namų šeimininkės, motinos ir žmonos statusą. Tai lėmė ne tik ikimokyklinio institucijų vystymą, bet ir nuostatų dėl jų vaidmens vaikų ugdymui netolygumas. Iš pradžių buvo jaučiamas ne tik sovietmečių formuotas ikimokyklinių vaikų įstaigų sistemos atmetimas ir net naikinimas, bet ir vaikų auklėjimo lopšeliuose - darželiuose paneigimas apskritai. Vėliau gyvenimo realijos įnešė savo pataisų ir ši vaikų ugdymo forma Lietuvoje vėl plečiasi, tapdama vis svarbesne paramos šeimai politikos dalimi.

Lietuvoje yra plėtojamos šios pagrindinės vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų teikimo formos:

- Ugdymas ir priežiūra lopšeliuose, vaikams nuo 1-3 metų taikant ankstyvojo ugdymo programą.
- Ugdymas ir priežiūra lopšeliuose – darželiuose, darželiuose, darželiuose – mokyklose, bendrojo lavinimo mokyklų ikimokyklinio ugdymo grupėse vaikams nuo 3 – 5 ar 6 metų taikant ikimokyklinio ugdymo programą, teikiant papildomą ugdymą ar socialines paslaugas pagal tėvų pageidavimus (meninis ugdymas, choreografija, kalbų mokymas, mokymas plaukti, masažas ir kt.).

- Ugdymas ir priežiūra priešmokyklinėse grupėse ikimokyklinio ugdymo įstaigose ar bendrojo lavinimo mokyklose 5/6-6/7 metų vaikams taikant priešmokyklinio ugdymo programą, padedant jiems pasiruošti mokyklai.
- Korekcinis ugdymas, reabilitacija ankstyvojo ugdymo ir reabilitacijos centruose pirminės sveikatos priežiūros įstaigos vaikams, turintiems raidos sutrikimų, nuo gimimo iki 3 metų.
- Ugdymo centruose, specialiosios paskirties ikimokyklinio ugdymo įstaigose vaikams nuo 3 iki 6/7 metų, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių.

Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, didėja ikimokyklinio vaikų ugdymo paslaugų poreikis. Nuo 1996 m. iki 2005 m. 3-6 metų vaikų, lankančių ikimokyklines įstaigas, skaičius išaugo nuo 39,9 proc. iki 62,1 proc. Pastebima, kad ikimokyklines ugdymo įstaigas lanko vis didesnė dalis šalies ikimokyklinio amžiaus vaikų: 2000 metais – 41 proc., 2005 metais – 53 proc., iš jų mieste – 73 proc. kaime – 18 proc. Kaip pastebima, esamos paslaugų formos netolygiai pasiskirsčiusios miestuose ir kaimuose, nevienodai išplėtos pagal vaikų amžiaus grupes, didelių skirtumų esama įvairiuose šalies regionuose. Devyniose savivaldybių teritorijose yra pakankamas ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugas teikiančių įstaigų tinklas, atsiranda ne tik nuolatinių, bet ir periodinių ar vienkartinį paslaugų, o kitose vyrauja tradicinės paslaugų teikimo institucijos ir formos, kurių taip pat trūksta.

Remiantis statistikos departamento duomenimis (2006-10-21), Lietuvoje šiuo metu yra 619 ikimokyklinio ugdymo institucijų. Pagal grupes, tipus ir mokymo formas šios institucijos dar yra skirstomos į dienes, dienes ir vakarines bei kitas formas (1 lentelė).

1 lentelė. Ikimokyklinių ugdymo institucijų skirstymas pagal tipus ir mokymo formas

Eil.nr.	Institucija	Dieninė	Dieninė ir vakarinė	Kitos
	Ikimokyklinės ugdymo institucijų:	357	46	216
1.	Lopšeliai	-----	-----	-----
2.	Lopšeliai - darželiai	306	41	184
3.	Darželiai	51	5	32

Taipogi Lietuvoje didėja ne tik nuolatinių tradicinių paslaugų, bet ir vienkartinės ar periodinės priežiūros paslaugų poreikis: vaikų iki 1 metų namuose arba lopšelyje priežiūros, trumpai trunkančios (kelių valandų) priežiūros ar atskiros vaiko kompetencijų srities ugdymo, tėvų konsultavimo, vaiko mokyklinio brandumo vertinimo ir panašūs poreikiai. Tačiau tokių paslaugų

teikimui valstybinės įstaigos nėra pasirengusios, o nevalstybinių įstaigų tėra tik keletas. Didžiausia problema yra socialinės rizikos grupei priklausančių ar socialinę atskirtį patiriančių šeimų ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūra ir ugdymas. Šioms šeimoms stinga ne tik socialinės, bet ir švietimo pagalbos, kuri padėtų šeimai ne tik ugdyti vaikus, bet ir didintų tėvų atsakomybę už vaikų priežiūrą ir ugdymo kokybę namuose.

Vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų institucijų plėtros iniciatoriai ir rėmėjai gali būti vyriausybės institucijos, savivaldybės, bendrijos, tėvų organizacijos, privatusis sektorius. Šiuo metu mūsų šalyje ikimokyklinės ugdymo įstaigos skirstomos pagal grupes, tipus ir priklausomybę (2 lentelė).

2 lentelė. Ikimokyklinių ugdymo institucijų skirstymas pagal grupes, tipus ir priklausomybę

Ikimokyklinio ugdymo institucija	Viso	Valstybinė	Savivaldybių	Nevalstybinė	Iš jų: bendruomeninė	Privati	Užsienio
Ikimokyklinės įstaigos	619	3	611	2	3	2	-----
Lopšeliai-darželiai	531	1	529	1	1	-----	-----
Darželiai	88	2	82	4	2	2	-----

Pateiktoje lentelėje matyti, kad šiuo metu iš viso Lietuvoje yra 611 ikimokyklinio ugdymo įstaigų, priklausančių savivaldybėms.

2.4. Ikimokyklinės priežiūros paslaugų plėtros konceptualieji pagrindai

Šeimos politikos koncepcijos, kuriai 1996 m. pritarė Vyriausybė, skyriuje “Vaikų ugdymas“ buvo suformuluoti pagrindiniai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo tikslai, principai ir veiklos kryptis. Pastaraisiais metais ikimokyklinio ugdymo paslaugų plėtra iš esmės vyko šeimos politikos koncepcijoje numatytais kryptimis, svarbiausios iš jų yra:

- Įgyvendinti priemones, užtikrinančias vaikų ugdymo paslaugų prieinamumą visoms to siekiančioms šeimoms, nepaisant jų pajamų.
- Užtikrinti pakankamą apsirūpinimą vaikų priežiūros ir ugdymo įstaigomis.
- Teikti vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugas, kurios atitiktų vaikų fizinio, emocinio ir dorovinio vystymo poreikius.

- Numatyti vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų lengvatas ir prioritetus neįgaliems vaikams, kurių tėvai neįgalūs, vaikams iš nepilnų šeimų ar augantiems nepalankiomis sąlygomis (kur jie gali būti skriaudžiami ar apleisti) bei vaikams iš gausių šeimų.
- Užtikrinti vaikų priežiūros ir ugdymo institucijų bei jų teikiamų paslaugų įvairovę ir darbo lankstumą, atitinkantį šeimų poreikius:
- Plėsti visų tipų vaikų ugdymo paslaugas, kurių poreikius formuoja tėvų užimtumo specifika;
 - siekti, kad lopšelių – darželių, darželių, darželių – mokyklų plėtra, jų teikiamų paslaugų įvairovė ir kokybė tenkintų šeimų poreikius bendrijose;
 - plėtoti specializuotas paslaugas, kurti specialias grupes, institucijas vaikų gabumams ugdyti ir specialioms poreikiams tenkinti (pvz., neįgaliems vaikams).
- Siekti, kad vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugos, teikiančio personalo kvalifikacija ir sugebėjimai atitiktų šeimų poreikius ir vaikų ugdymo reikalavimus.
- Numatyti sistemą, galinčią įvertinti vaikų ugdymo paslaugų poreikį bendrijoje.
- Skatinti įvairaus tipo, struktūros ir pavaldumo vaikų ugdymo įstaigų kūrimą.
- Užtikrinti tėvų dalyvavimą planuojant vaikų ugdymo paslaugas plėtrą vietinėse bendrijose ir atliekant jų veiklos ekspertizę.

Kalbėdami apie ikimokyklinio ugdymo paslaugas, kalbame ir apie jų vartotojus – ugdytinius bei jų tėvus, „kurių teisė į šią paslaugą demokratinėje visuomenėje taip pat reiškia jų pareigą aktyviai dalyvauti ugdymo procese“ (Mokyklos strategija, 2003, 12). Būtent T. H. Mc Laughlin (1997) analizuoja tėvų edukacines teises išskirdamas du priešingus požiūrius, kurių vienas suabsoliutina tėvų moralinių teisių reikšmingumą, o antrasis jį sumenkina. Kol kas diskusija plačiaja prasme pripažino tėvų teisių apribojimo reikšmingumą, kylantį iš vaiko teisių bei geriausių interesų, autonomijos koncepcijos bei iš kitų tėvų ir visuomenės teisių bei geriausių interesų liberalios demokratinės koncepcijos (Mc Laughlin, 1997, 235). Natūralu, jog tėvai nori, kad jų vaikai lankytų geriausius darželius, kad juos ugdytų geri pedagogai.

„Mokyklos strategija“ (2003) – galimybė rengti sėkmingas savo organizacijų strategijas ne tik mokykloms, kitoms švietimo organizacijoms, bet ir ikimokyklinėms ugdymo įstaigoms. Strategijos sąvoką minėto leidinio autoriai apibūdina veiklos pagrindinio tikslo nustatymu bei jo siekiui reikalingų išteklių ir veiklos būdų sistemos parinkimu taip, kad būtų galima maksimaliai pasinaudoti esamomis galimybėmis bei minimizuoti pavojus. R. M. Andriekienė, V. Targamadzė (2002) nurodo, kad, strategija turi būti orientuota į organizacijos misijos, išplaukiančios iš jos tikslų, vizijos dermę

su organizacijos veikla, kuri yra sinkretiškas reiškinyss švietimo organizacijų įvairių struktūrinių padalinių realizuojamų funkcijų konkrečioje veikloje, apimančioje jos narių poreikius bei lūkesčius.

Ikimokyklinių ugdymo institucijų, kaip ir visos švietimo sistemos tobulinimas yra glaudžiai susijęs su patikimos ugdymo kokybės nuolatinio vertinimo sistemos diegimu, šiuolaikiško kokybės valdymo užtikrinimu, nes ugdymo kokybė – sudedamoji švietimo kokybės dalis, laiduojama švietimo įstaigos lygmeniu. Vienas pagrindinių kokybės rodiklių – kaip švietimas atitinka nuolat kintančius asmens ir visuomenės poreikius. Šiandien reikalinga laiduoti tokią šalies švietimo kokybę, kuri atitiktų atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens reikmes (**Švietimo gairės, 2002, 141**).

Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos (2002) numato sustiprinti švietimo ir gamybos bei paslaugų verslo sąveiką. Vadinas, švietimo erdvė išplečiama: ji apima gamybos ir paslaugų sritis. Šiose srityse išplėtojami mokymosi santykiai; įstaigos vis labiau tampa besimokančiomis organizacijomis. Todėl nenuostabu, kad nuolatinis mokymasis žinių visuomenėje tampa pagrindiniu švietimo principu. Akivaizdu, kad nauji reikalavimai keliama ir asmeniui, ir visuomenei, kartu – ir juos ugdančiai švietimo sistemai.

Švietimo gairės (2002) pažymi, kad išplečiamos ikimokyklinio ugdymo paslaugos - ikimokyklinis vaikų ugdymas pradedamas nuosekliai derinti su įvairiomis tėvų švietimo formomis: konsultavimu, psichologijos ir pedagogikos pamokomis, neformaliomis „tėvų mokyklomis“. Skatinamas privataus ikimokyklinio (priešmokyklinio) ugdymo sektoriaus kūrimasis, kuris darniai įtraukiamas į bendrą švietimo tinklą. Ikimokyklinio ugdymo programos imamos įgyvendinti ne tik tradiciniuose savivaldybių vaikų darželiuose, bet ir privačiose „motinos mokyklėlėse“, privačiuose „šeimos darželiuose“ ar privačiai dirbančio pedagogo namuose. Atsižvelgiant į tai, natūralu, kad rinkos santykiai ir konkurencija yra ta universali priemonė, kuri verčia darželius budriai, lanksčiai reaguoti į visuomenės poreikius bei juos atitikti.

Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992), skelbiama, kad ikimokyklinis ugdymas atliepia pagrindinius vaiko poreikius – saugumo, aktyvumo, saviraiškos. Jo uždavinys – skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą bei saugoti ir stiprinti vaiko sveikatą. Antai **Vaikų darželių programa (1993)** papildo bendravimo, pažinimo, asmeninio vertingumo poreikiais, taip pat pabrėždama asmenybės pagrindų formavimąsi, puoselėjant jos individualumą, iniciatyvumą, kūrybiškumą. Programa akcentuoja lygiavertę vaiko ir suaugusiojo demokratinę sąveiką, kai aktyvus ir vaikas, ir ugdytojas; orientuojamasi į vaiką, kaip asmenybę, aktyviai dalyvaujančią savo pačios tapsme. Visuminiu, integraliu ugdymu ikimokyklinio ugdymo įstaigose skatinama optimali vaiko

asmenybės saviraida. Svarbu pažymėti, kad dar **Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija (1989)** akcentavo, kad vaiko brandumą mokyklai turi užtikrinti visas ikimokyklinio ugdymo procesas, o ne speciali mokomoji veikla.

Ikimokyklinės ugdymo įstaigos nuostatai (1998) nurodo, kad *ikimokyklinė ugdymo įstaiga, padėdama šeimai, laiduodama sistemos lankstumą ir variantiškumą, vykdo vaikų globos ir ugdymo funkcijas* (15, 235). Svarbiausias vaikų ugdymo darželyje tikslas – bendradarbiaujant su šeima, puoselėti visas vaiko galias, lemiančias vaiko asmenybės vystymosi ir jo integracijos į visuomenę (socializacijos) sėkmę. Ikimokyklinės ugdymo įstaigos savo veiklą neabejotinai grindžia Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), o pagrindinius institucijų veiklos principus, tikslus, uždavinius ir vertybinius orientyrus nusako Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2003), Vaiko teisių konvencija (1996), Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija (1989), Lietuvos švietimo koncepcija (1992), Ikimokyklinės ugdymo įstaigos nuostatai (1998), Priešmokyklinio ugdymo koncepcija (2000), Vaikų darželių programa „Vėrinėlis“ (1993) ir kitos bendrosios programos.

Vaiko teisių konvencija (1996) daugiausia dėmesio skiria vaiko interesams, vaiko apsaugai ir globaliai, kokios reikia jo gerovei, sąlygų visapusiško vaiko ugdymo sudarymui. Konvencijoje pabrėžiamas holistinis vystymosi pobūdis, kuris apima ne tik fizinį ir protinį augimą, bet drauge ir kultūrinę, moralinę, socialinę ir dvasinę raidą. Todėl vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, kultūriniam, socialiniam, doroviniam vystymuisi. Atsižvelgiant į tai, vykdomas vaikų ugdymas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

Konceptualių švietimo dokumentų analizė leidžia pastebėti šiuos galimus skirtumus tarp bendrojo tipo ikimokyklinių ugdymo institucijų:

- Įstaigos modelis, veiklos kryptys (darželis specializuojasi vienoje iš lavinamųjų sričių – sveikatingumo, etnokultūros, muzikos ir kt.).
- Įstaigos struktūra: gali būti mišrios ar to paties amžiaus grupės; priklausomai nuo tėvų poreikių vienos to paties darželio grupės gali dirbti ilgiau, kitos – trumpiau.
- Atsižvelgdama į vietos bendruomenės poreikius, tradicijas, materialines, pedagogines galimybes, įstaiga gali dirbti pagal valstybinę arba ekspertų komisijos aprobuotą individualią ugdymo programą, pasirinkti ugdymo sistemą ir ugdymo metodus.
- Formuojamas ugdymo turinys, atliepiantis pagrindines regiono švietimo nuostatas, individualius ugdymo įstaigos tikslus ir vaikų bei jų tėvų poreikius.
- Vidaus darbo tvarkos taisyklės, savivaldos institucijų veikla.

- Kuriama savita materialinė bazė.

Tačiau visas ikimokyklinės ugdymo institucijas, kaip pirminę švietimo sistemos grandį, jungia pagrindinė misija – *vaiko asmenybės ugdymas ir globa, poreikių tenkinimas, sudarant prielaidas jo intelektualinių, fizinių ir dvasinių galių sklaidai; vaiko socializacija, savalaikis brandumas mokyklai, bendradarbiavimas su šeima, tinkamos aplinkos vaiko ugdymui(si) kūrimas.*

Ikimokyklinių ugdymo įstaigų paskirtis – vaikų nuo 1 iki 6 (7) metų ugdymas, apimantis ugdymo procesą ir turinį, metodus bei organizavimo formas, materialinę bazę, įstaigų valdymą, šeimos ir darželio (lopšelio) sąveiką.

„Taigi vaikų darželis pagal sisteminę analizę nėra viena specifinė, tik mažiems vaikams skirta institucija, o universali šiuolaikinė švietimo ir šeimos socialinės pagalbos institucija, taip pat naujosios edukacinės politikos (mokymosi visą gyvenimą) strategijos grandis, demokratinės gyvensenos principų plėtros institucija, atvira pasaulio ir nacionalinės kultūros tradicijoms“ (Juodaitytė, 2000, 40). Mokslininkės nuomone, vaikų darželio veikla turėtų plėstis šiomis kryptimis:

- naujosios ideologijos visuomenėje vaiko atžvilgiu palaikymo (vaikas visavertis žmogus);

- šeimos edukacinių teisių stiprinimo;
- švietimo sistemos tobulinimo, orientuojantis į mokymo(si) visą gyvenimą galimybes.

Vadinasi, pagrindinės ikimokyklinių ugdymo institucijų veiklos kryptys yra šios:

- *edukacinė veikla* – įstaigos lygmens ugdymo tikslams pasiekti (apima ir tėvų švietimą, informavimą, konsultavimą, papildomąjį vaikų ugdymą ir kt.);
- *socialinė veikla* – vaikams sėkmingai socializuotis šiuolaikiniame gyvenime; specialiųjų poreikių vaikų ugdymas ir pagalba;
- *kultūrinė veikla* – pagalba vaikui įgyti tautinę tapatybę, tradicijų puoselėjimas, įvairūs kultūriniai renginiai bendruomenei;
- *integracinė veikla* – besimokančių grupių partnerystė įstaigos lygmeniu, regiono, miesto, šalies mastu, dalyvavimas tarptautiniuose projektuose.

3. Valstybės vykdoma politika plėtojant vaikų ugdymo paslaugas Lietuvoje

3.1. Valstybės vaidmuo kuriant ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų sistemą

Nauja ikimokyklinio amžiaus vaikams teikiamų priežiūros ir ugdymo paslaugų politika pradėta formuoti nuo pat nepriklausomybės pradžios. Kinta užimtumo įstatymai, liberalizuojantys tėvų profesinės veiklos ir šeimos funkcijų derinimo sąlygas. Dar 1989 metais patvirtinta Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija tapo išeities pozicija pertvarkant ikimokyklinio ugdymo turinį, paslaugų rūšis, organizavimo formas, duodanti postūmį naujų tipų ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų plėtotei. Vyriausybės vykdoma politika ir visuomenės noras grįžti prie patriarchalinių nuostatų pirmaisiais nepriklausomybės atkūrimo metais sugriovė sovietmečio suformuotą ir išplėtotą vaikų ugdymo sistemą, tačiau socialinės sferos netolygumai, perėjimas prie rinkos ekonomikos, didėjantis nedarbas trikdė koncepcijos nuostatų įgyvendinimą. Kaip ir daugelyje Europos šalių, Lietuvoje formuojant politiką buvo laikomasi nuo vaikų amžiaus priklausančių ugdymo nuostatų: vaikai iki 1 metų iš esmės prižiūrimi tik tėvų (daugiausia motinos), ugdant 1 - metų vaikus prioritetas taip pat teikiamas šeimai, nors toleruojamas ir institucinis ugdymas arba privačių asmenų (auklių) samdymas, o vaikų nuo 3 metų institucinis ikimokyklinis ugdymas siejamas su vaiko ruošimusi mokyklai.

Kaip teigiama, Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenyse (2004), valstybės politika ikimokyklinio amžiaus vaikų atžvilgiu yra orientuota į vaiko amžių. Didžiausias dėmesys skiriamas 6-7 metų vaikams. 2003m. priimtas Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas įteisino priešmokyklinį ugdymą kaip atskirą ugdymo pakopą, skirtą 6-7 metų vaikų ruošimui mokyklai. Nuo 2004m. sausio 1d. šio ugdymo finansavimui iš valstybės biudžeto skiriamos tikslinės lėšos taikant mokymo lėšų skyrimo atskiram moksleiviui finansavimo principą. 2004m. numatyta skirti 25,5mln. Lt, toliau kasmet didinant finansavimą nuo 2005 - 2006 mokslo metų pereinama prie visuotinio priešmokyklinio ugdymo. Tikimasi, kad valstybei perėmus dalį atsakomybės ir iš dalies išsipareigojus finansiškai remti priešmokyklinį ugdymą, savivaldybės turės daugiau galimybių plėtoti ankstyvojo amžiaus vaikams skirtą ikimokyklinio ugdymo paslaugų įstaigų tinklą, paslaugų įvairovę, didins šių paslaugų kokybę, prieinamumą, patrauklumą.

2003 m. seime patvirtinus Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2015 m. nuostatas rengiama vyriausybinė šių nuostatų įgyvendinimo programa. Vienas iš programos strateginių tikslų yra paramos švietimo subjektams tobulinimas. Prioritetas teiktinas priešmokyklinio amžiaus ir socialinės rizikos bei socialinę atskirtį patiriančiose šeimose augantiems vaikams. Įgyvendinus šios

programos priemonės būtų priartėta prie Europos ir kitose pasaulio šalyse puoselėjamų paramos šeimai nuostatų realizavimo, būtų įgyvendintos Europos Tarybos rekomendacijos dėl paramos šeimai politikos.

Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenyse (2004), vykdyta SSGG analizė. Prie **stiprybių** priskiriama didesnė valstybės ir visuomenės atsakomybė teikiant visuotinę pagalbą šeimai, auginančiai ikimokyklinio amžiaus vaikus, integracija į Europos Sąjungą, institucinių vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų įvairovės ir prestižo didėjimas, vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų kokybės augimas.

Pagrindinės silpnybės išskiriamos kaip santykinai žemas gyventojų pajamų lygis, nesubalansuota įvairių šalies ūkio sričių plėtra, lėta visuomenės nuostatų kaita ikimokyklinio ugdymo paslaugų atžvilgiu, silpna savivalda, konservatyvumas pertvarkant vaikų ugdymo paslaugų teikimo įstaigas.

Išanalizavus vietos savivaldos silpnynes ir stiprybes, galima būtų išskirti tokias ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo sistemos problemas:

1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo sistemos paslaugos dar neatitinka šeimų poreikių teikiamų paslaugų kiekiu, kokybe, prieinamumu.
2. Yra regionų, kuriuose ikimokyklinių paslaugų tinklas labai mažai išplėtotas, be to, paslaugų kokybė žema.
3. Yra vietovių, kur iš viso nėra ikimokyklinio amžiaus vaikams skirtų paslaugų teikimo įstaigų.
4. Personalo profesinio pasirengimo stoka. Ne visose įstaigose pakankamas personalo kompetencijos lygis siekiant teikti kokybiškas paslaugas.
5. Nepakankamas finansavimas įstaigų ugdymo procesui aprūpinti ir ūkiui išlaikyti.
6. Ikimokyklinio ugdymo paslaugos neprieinamos rizikos grupių šeimų vaikams.

Valstybė turi atlikti koordinuojantį vaidmenį kuriant ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų sistemą, nuolat stebėti, vertinti visuomenės nuostatų, socialinius, ekonominius, gyventojų priaugimo pokyčius, atlikti nacionalinius tyrimus ir dalyvauti tarptautiniuose gerovės vertinimo tyrimuose, išskirti prioritetines veiksmų kryptis, siekti įvairių šalies ūkio sričių plėtotės dermės.

Nacionalinėje demografinės (gyventojų) politikos strategijoje (2004), išskiriami tokie ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų sistemos principai bei strateginiai tikslai.

Principai:

- Pirminė atsakomybė už vaikų priežiūrą ir ugdymą tenka šeimai.
- Kiekviena šeima turi turėti galimybę pasirinkti ir gauti kokybiškas ikimokyklinio ugdymo paslaugas, atitinkančias vaikų ugdymosi poreikius, šeimos interesus.
- Plėtojant ikimokyklinio ugdymo paslaugas panaudoti visus galimus visuomenės lygmenis: vyriausybinių, regioninių, savivaldybės, tarptautinių, nevyriausybinių, labdaros ar religinių organizacijų, bendrijų, pavienių asmenų.
- Priešmokyklinio amžiaus ir socialinės rizikos šeimose augančių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo paslaugų plėtojimą koordinuoti valstybės lygmeniu.
- Plėtojant ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugas taikyti kooperuoto finansavimo principus.

Strateginiai tikslai

- Plėsti ikimokyklinio ugdymo paslaugas, prieinamas visų socialinių grupių šeimų vaikams, kelti paslaugų kokybę.
- Sukurti visuotinio priešmokyklinio ugdymo sistemą.
- Teikti kryptingą pedagoginę, kultūrinę, psichologinę paramą socialinę riziką patiriančioms šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus.

Kad įgyvendinti šiuos tikslus bei principus, visų pirma veiksmų kryptis turėtų būti nukreipta į paslaugų, skirtų ankstyvajam amžiui didinimą, įvairovę bei didesnę prieinamumą. Taipogi turėtų būti kuriama atitinkama šeimų pedagoginio informavimo ir konsultavimo sistema bei labiau plėtojamas ikimokyklinio amžiaus (3-5 metų) vaikams skirtų paslaugų teikimo įstaigų tinklas, didinama jų įvairovė.

3.2. Savivaldybių funkcijos teikiant ugdymo paslaugas

Siekiant labiau atsižvelgti į šeimų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, socialinių ir ugdymo paslaugų poreikį, 1994m. šių paslaugų sistema Lietuvoje buvo decentralizuota, t.y. **tapo savarankiška savivaldybių funkcija**, nulėmė ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų plėtros poreikį. *Savarankiška savivaldybių funkcija* atliekama pagal įstatymų suteiktą kompetenciją, įsipareigojimus bendruomenės interesams (pvz., ikimokyklinis vaikų ugdymas; vaikų ir jaunimo papildomas ugdymas bei užimtumas, profesinis mokymas; socialinių paslaugų įstaigų steigimas ir kt.). Įgyvendindamos šias funkcijas, savivaldybės turi sprendimų iniciatyvos, jų

priėmimo bei įgyvendinimo laisvę ir yra atsakingos už šių funkcijų atlikimą. Tačiau poreikį tenkinti trukdo nevienodas savivaldybių pasirengimas savarankiškai atlikti joms pavestas funkcijas. Nepakankamas kai kurių šalies regionų finansavimas sudaro netolygias sąlygas plėtoti ikimokyklinio amžiaus vaikams skirtų priežiūros ir ugdymo paslaugų teikėjų tinklą. Atsižvelgiant į tai, kad decentralizacijos procesai nesudaro šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus, lygių galimybių pasinaudoti šio amžiaus vaikams skirtomis priežiūros ir ugdymo paslaugomis, Lietuva, kaip ir kai kurios Skandinavijos, Šiaurės šalys bando derinti gana skirtingas nuostatas subjektų, atsakingų už vaikų ugdymą, atžvilgiu. Sprendžiama dilema, kiek vaikų ugdymas yra privatus, kiek savivaldybės ir kiek valstybės reikalas.

Už ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą, šių paslaugų koordinavimą, įvairovę yra atsakingas savivaldybių administracijos švietimo padalinys. Pagal „Rekomendacijas savivaldybėms, dėl centralizuoto vaikų priėmimo į švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes“ (2003), „Savivaldybės administracijos švietimo padalinys, atsižvelgdamas į savivaldybės ypatumus ir bendruomenės poreikius, rengia Centralizuoto vaikų priėmimo į savivaldybės švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes tvarkos projektą, kurį tvirtina Savivaldybės taryba“. Tokiu būdu nustatoma centralizuoto vaikų priėmimo į savivaldybės švietimo įstaigas tvarka, kuri reglamentuoja priėmimo taisykles. Prioritetas skiriamas eilės laikymuisi pagal prašymo registravimo datą. Kitas minimas prioritetas yra ne ką mažiau svarbus: „teikti pirmenybę specialiųjų poreikių vaikams, vaikams iš nepilnų šeimų, iš daugiavaikių šeimų...“. Taipogi būtina atsižvelgti į tėvų papildomus reikalavimus (pavyzdžiui, ugdyti vaiką toje pačioje grupėje, kurią lanko brolis ar sesuo).

Vienas iš švietimo padalinių uždavinių, minimų „Rekomendacijose savivaldybėms, dėl centralizuoto vaikų priėmimo į švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes“ (2003) – sukomplektuoti ikimokyklinio ugdymo grupes iki mokslo metų pradžios. Akcentuojama, kad šią funkciją turėtų atlikti savivaldybės administracijos švietimo padalinio specialistas, kuris yra atsakingas už centralizuotą vaikų priėmimą į savivaldybės švietimo įstaigų ikimokyklinio ugdymo grupes. Be abejo, minimam specialistui yra teikiami ir prašymai, bei kiti dokumentai, reikalingi priėmimui į ikimokyklinio ugdymo grupes.

Savivaldybėse taipogi yra siūloma sukurti bei papildyti duomenų bazę apie švietimo įstaigas, vykdančias ikimokyklinį ugdymą, ir vaikus, lankančius ar pageidaujančius lankyti šių įstaigų ugdymo grupes. Tai turbūt būtų labai patogu visiems, besidomintiems šia, jiems aktuali informacija. Taipogi tokiu būdu būtų galima centralizuotai tvarkyti duomenis apie savivaldybės švietimo įstaigų ikimokyklinio ugdymo grupes, jų skaičių bei poreikį.

Savivaldybių tikslas vaikų ugdymo srityje – sukurti sąlygas, kurios leistų šeimoms pasirinkti vaikų priežiūros ir ugdymo būdus bei formas, užtikrinančias įvairiapusį vaikų ugdymą; leidžiančias kelti vaikų gerovę; užtikrinančias sveiką ir saugią vaikų gyvenseną; atitinkančias tėvų (motinų ir tėvų) interesus, derinant šeimos funkcijas su profesine veikla ir saviraiška gyvenime.

Tuo tarpu vaikų saugumo srityje derėtų visapusiškai stiprinti esminę vaiko saugos instituciją – šeimą ir didelį dėmesį akcentuoti gerų vaiko apsaugos įstatyminių pagrindų kūrimui. Taipogi atitinkamai turėtų būti plečiamas pagalbos vaikui institucijų tinklas, tobulinama vaikų teisių apsaugos ir globos organizacijų veikla, skatinama remti mokslo ir švietimo įstaigų, nevyriausybinių organizacijų pastangas vaikų saugumo problemoms tirti bei jas spręsti.

3.3. Ikimokyklinių ugdymo paslaugų teikimo savivaldybėse teisinis reglamentas

1. Pagrindinis Lietuvos įstatymas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 39 straipsnis nurodo, kad valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą. Tuo tarpu Konstitucijos 40 straipsnis teigia, kad valstybė prižiūri mokymo ir auklėjimo įstaigų veiklą.

Gera žinoma, kad pagrindinis ikimokyklinės ugdymo įstaigos (kaip ir visos švietimo sistemos) tikslas yra žmogaus ugdymas, todėl pagrindines vaiko, kaip žmogaus, teises į gyvybę, sveikatą, laisvę, asmens neliečiamybę, teisę į normalų fizinį, protinį, dvasinį, dorovinį, socialinį vystymąsi saugo Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsniai, esantys II skirsnyje „Žmogus ir valstybė“ ir III skirsnyje „Visuomenė ir valstybė“. Taip pat pagrindines vaiko teises ir laisves gina Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), kurio paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus.

2. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 63-2853).

Šiame įstatyme teigiama, kad ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvams (globėjams) pageidavus ar atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, pagal ikimokyklinio ugdymo programą ir ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose auginančiai šeimai teikiama švietimo pagalba Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka (7 str.). Tas pats straipsnis apibrėžia ikimokyklinį ugdymą ir jo paskirtį:

- Ikimokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius.

- Ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikui nuo 1 iki 5 (arba 6) metų.
- Ikimokyklinio ugdymo programą vykdo lopšeliai, lopšeliai – darželiai, darželiai, mokyklos – darželiai ir kitos mokyklos, turintys licenciją laisvasis mokytojas ar kitas švietimo teikėjas.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2003) priešmokyklinį ugdymą įteisino kaip atskirą ugdymo pakopą. Įstatymo 8 straipsnis nurodo, kad priešmokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą ir ugdymas pradamas teikti vaikui, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 6 metai. Tuo požiūriu kalbame apie ikimokyklinio ugdymo instituciją kaip nedalomą visumą, kurioje vienu metu vykdomas ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas. Tad įdiegus priešmokyklinį ugdymą, vaiko ugdymas iki mokyklos (kuris ir toliau vykdomas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose) turi dvi pakopas: ikimokyklinio ugdymo (su ankstyvuoju ugdymu) ir priešmokyklinio ugdymo.

3. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl švietimo pagalbos ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose auginančiai šeimai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 94-3451)

Savivaldybės taryba, vadovaudamasi šia Tvarka, patvirtina Pagalbos organizavimo šeimoms, gyvenančioms savivaldybės teritorijoje, Tvarkos aprašą, kuriame nustato konkrečius pagalbos teikėjus, teikiamos pagalbos rūšis, pagalbos užsakymo, skyrimo, organizavimo procesą (8 str.). Tėvai, pažeidę vaiko teises, dalyvauja tikslinėse neformaliojo suaugusiųjų švietimo programose (13 str.).

4. Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatyme (2004, birželio 28 d. Nr. IX – 2237) nurodoma, kad išmokos socialinės rizikos šeimoms gali būti teikiamos ne tik pinigine išraiška, bet ir apmokant vaikų išlaikymo išlaidas ikimokyklinėse įstaigose (6 skirsnio 17 str. 2 d. 8 p.), kadangi asmenys, kurie kreipiasi dėl įstatyme numatytų išmokų ir kurie jas gauna, privalo išmokas panaudoti pagal jų tikslinę paskirtį (19 str.).

5. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas (1994, Liepos 7 d. Nr. I – 533), nurodo šiuos *savarankiškos* savivaldybių funkcijos ypatumus: „ikimokyklinis vaikų ugdymas, vaikų ir jaunimo papildomas ugdymas bei užimtumas, profesinis mokymas, socialinių paslaugų įstaigų, šeimynų steigimas, išlaikymas, socialinių paslaugų ir kitos socialinės paramos teikimas, savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi bendrojo lavinimo ar kitokioje švietimo sistemos mokykloje užtikrinimas, mažas pajamas turinčių šeimų vaikų nemokamo maitinimo organizavimas visų tipų bendrojo lavinimo mokyklose, vaikų ir jaunimo teisių apsauga“. O 59 straipsnyje teigiama, jog savivaldybės institucijos: „formuoja ikimokyklinio, priešmokyklinio,

pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas teikiančių mokyklų tinklą, sudaro sąlygas vaikų privalomajam švietimui vykdyti...“.

6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. Gruodžio 17 d. Nutarimu Nr. 1983 patvirtinti Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybos nuostatai.

Šiuose nuostatuose nurodoma, kad leidžiama gauti iš valstybės ir savivaldybės institucijų bei įstaigų visą reikiamą informaciją apie vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, vaikų priežiūrą, valstybines programas ir jų projektus, metodines rekomendacijas, kaip tobulinti veiklą.

7. Ugdymo įstaigų bendrieji nuostatuose (2003), teigiama, jog ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai Vaikų teisių apsaugos tarnybos ar kitos už vaiko teisių apsaugą institucijos sprendimu privalo lankyti ugdymo įstaigą. Bet tai nėra reglamentuota Švietimo įstatyme. Tai galėtų būti kaip atskiras punktas ar papildymas priėmimo į ugdymo įstaigą steigėjo nustatytoje tvarkoje, papildant pirmumo teisę patekti į ugdymo įstaigą turinčių asmenų grupes.

8. Apskričių viršininkų ir savivaldybių administracijų švietimo padalinių bendruosiuose nuostatuose (2004, vasario 5 d. Nr. 128) išskiriami pagrindiniai uždaviniai ir funkcijos:

- „7.12.2. Savivaldybės nustatyta tvarka organizuoja ir tvarko savivaldybių teritorijose gyvenančių vaikų apskaitą, kaupia vaikų nuo gimimo iki mokyklos apskaitą.

- 7.12.3. Nustato mokyklų nelankančių vaikų nuo gimimo skaičių, jų gyvenimo bei ugdymo ir ugdymosi sąlygas ir poreikius, kartu su seniūnijomis ir mokyklomis vykdo tikslines šių vaikų įtraukimo į švietimo veiklą programas, atsižvelgia į atsakingų už vaiko teisių apsaugą institucijų rekomendacijas, užtikrindami savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų ugdymą(si) pagal formaliojo ir neformaliojo švietimo programas“.

Taipogi išskiriama savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus specialisto, atsakingo už ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą pareiginė instrukcija:

- papildoma funkcija: kaupti duomenis apie vaikų nuo gimimo iki mokyklos ugdymo bei ugdymosi sąlygas;

- analizuoti duomenis ir dalyvauti sprendžiant nukreipimo į įstaigas klausimus;

- inicijuoti priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelio bei kitos švietimo pagalbos teikimo poreikio tyrimą rajone ugdymo įstaigų pagalba.

9. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunantiems šeimoms (vieniams gyvenantiems asmenims) 2003, liepos 1 d. įstatyme Nr. IX – 1675, nurodoma, kad savivaldybės, administruodamos piniginę socialinę paramą privalo socialinės rizikos šeimoms (asmenims) ir nedarnioms šeimoms piniginę socialinę paramą teikti socialinėmis paslaugomis, vadovaudamosi Socialinių paslaugų įstatymu.

10. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 1996, balandžio 12 d. Nr.I - 1234) 57 straipsnyje numatyta fizinių ir juridinių asmenų atsakomybė.

- Fiziniai ir juridiniai asmenys, neteisėtai trukdantys vaikui naudotis savo teisėmis bei laisvėmis ar kitaip pažeidžiantys vaiko teises, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

-Mokymo, auklėjimo, gydymo ir kitų įstaigų vadovai, auklėtojai ar jiems prilygstantys asmenys, šių įstaigų administracija atsako už jų prižiūrimų vaikų auklėjimą. Jeigu šie asmenys nevykdo savo pareigų arba vykdo jas netinkamai, fiziškai, psichiškai žaloja auklėtinius arba kitaip pažeidžia vaiko teises, jie atsako įstatymų nustatyta tvarka.

-Valstybės bei savivaldybių darbuotojai, atsakingi už vaiko auklėjimą ir priežiūrą, privalo nedelsiant informuoti kompetentingas institucijas apie jiems žinomus vaiko teisių pažeidimus.

-Valstybės bei savivaldybių valdininkai ir kiti darbuotojai, atliekantys vaikų auklėjimo funkcijas, įstatymų nustatyta tvarka gali būti atleisti iš darbo, kai jų elgesys, nors ir ne darbo metu, yra amoralus.

4. Savivaldybių vaidmuo įvairiuose Lietuvos miestuose, teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams

4.1. Tyrimo organizavimas ir metodika

Siekiant įvertinti Lietuvos savivaldybių teikiamų ugdymo paslaugų ikimokyklinio amžiaus vaikams sistemos funkcionavimo principus, paslaugų teikimo sąlygas, jų atitikimą klientų (vaikų, tėvų) poreikiams buvo atliktas savivaldybės specialistų – ekspertų bei ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistų - ekspertų anketavimas ir atliktos kiekybinė ir statistinė duomenų analizės.

Tyrimo eigą galima suskirstyti tam tikrais etapais:

1. Pasiruošimas:

- Egzistuojančių numanomų problemų sugrupavimas.
- Nustatomi prioritetai.
- Sudaromos anketos: savivaldybių specialistams anketoje – 24 klausimai, ikimokyklinio ugdymo specialistų anketoje – 15 klausimų.

2. Tyrimą sudaro 2 dalys:

1 dalis. Anketų išdalinimas įvairių Lietuvos savivaldybių specialistams - ekspertams, susijusiems su ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimu. Buvo vadovautasi atsitiktinės atrankos būdu, todėl anketas pildė įvairių Lietuvos miestų minėti ekspertai. Iš viso savivaldybių specialistams buvo išdalinta 45 anketos, iš kurių 30 užpildyta. Anketą sudaro 4 pagrindinės klausimų grupės.

Pirmoji klausimų grupė (8 klausimai) atspindi bendrą savivaldybių situaciją ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo aspektu: aiškinamasi kokie padaliniai atsakingi už minėtų paslaugų teikimą, kiek specialistų šį darbą atlieka, kokios yra savivaldybės funkcijos bei vaidmuo teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams ir kokių priemonių atsakingi asmenys imasi, kad pagerintų ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą ir kokybę.

Antrąja klausimų grupe (5 klausimai) siekiama atskleisti kokiais nacionaliniu lygmeniu priimtais įstatymais bei strategijomis vadovaujasi savivaldybių švietimo padaliniai, taipogi siekiama sužinoti specialistų – ekspertų nuomonę dėl esančių ar trūkstančių teisės aktų, reglamentuojančių ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą.

Trečioji klausimų grupė (3 klausimai) orientuota į ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybę savivaldybėse: kokie konkretūs veiksniai gerina minėtų paslaugų kokybę, atskleidžiamos esamos problemos ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo srityje.

Ketvirtoji klausimų grupė (8 klausimai) atspindi kiekybinę ugdymo paslaugų sistemą, tyrime dalyvaujančių savivaldybių ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičių, poreikio nustatymą minėtoms paslaugoms, plėtrą, ir savivaldybių atliekamų funkcijų efektyvumą.

2 dalis. Anketų išdalinimas ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistams - ekspertams. Vadovaujantis atsitiktinės atrankos būdu pildė įvairių Lietuvos miestų ikimokyklinio ugdymo įstaigų ekspertai. Iš viso ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistams išdalinta 50 anketų, iš kurių 30 užpildyta. Tyrimo metu apklausta: 17 ikimokyklinio ugdymo institucijų vadovų ir - 13 vadovų pavaduotojų, turinčių metodinio kvalifikaciją.

Anketa sudaryta orientuojantis į 3 klausimų grupes.

Pirmoji klausimų grupė (2 klausimai) atskleidžia ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistų – ekspertų požiūrį į ikimokyklinės ugdymo institucijos reikšmingumą vaikui, esminę ikimokyklinės ugdymo įstaigos paskirtį, apjungdamas pagrindines įstaigos veiklos kryptis (*vaiko globą ir ugdymą, socializaciją, pasirengimą mokyklai, įstaigos tobulėjimą - inovacijas*). *Vaiko globa ir ugdymas*, kaip jau minėta, konceptualiuose dokumentuose akcentuojama kaip pagalba šeimai ir tai yra svarbiausias įstaigos tikslas, todėl būtina orientotis į ugdymą kaip į procesą, realizuojantį vaiko poreikius, stiprinantį vaiko *socializaciją*.

Antroji klausimų grupė (3 klausimai) atskleidžia ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistų – ekspertų nuomonę bei situacijos diagnozavimą dėl savivaldybės švietimo padalinių atliekamų funkcijų ir vaidmens plėtojant ikimokyklinio ugdymo paslaugas.

Trečioji klausimų grupė (9 klausimai) orientuota į ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybę ir kiekybę savivaldybėse: kokie konkretūs veiksniai gerina minėtų paslaugų kokybę, taipogi atskleidžiamos esamos problemos, ikimokyklinio ugdymo įstaigų poreikis, minėto poreikio nustatymas, ikimokyklinio ugdymo įstaigų kiekybės analizė.

3. Duomenų analizė:

- Lyginamoji duomenų analizė.
- Kiekybinė duomenų analizė.
- Statistinė duomenų analizė.

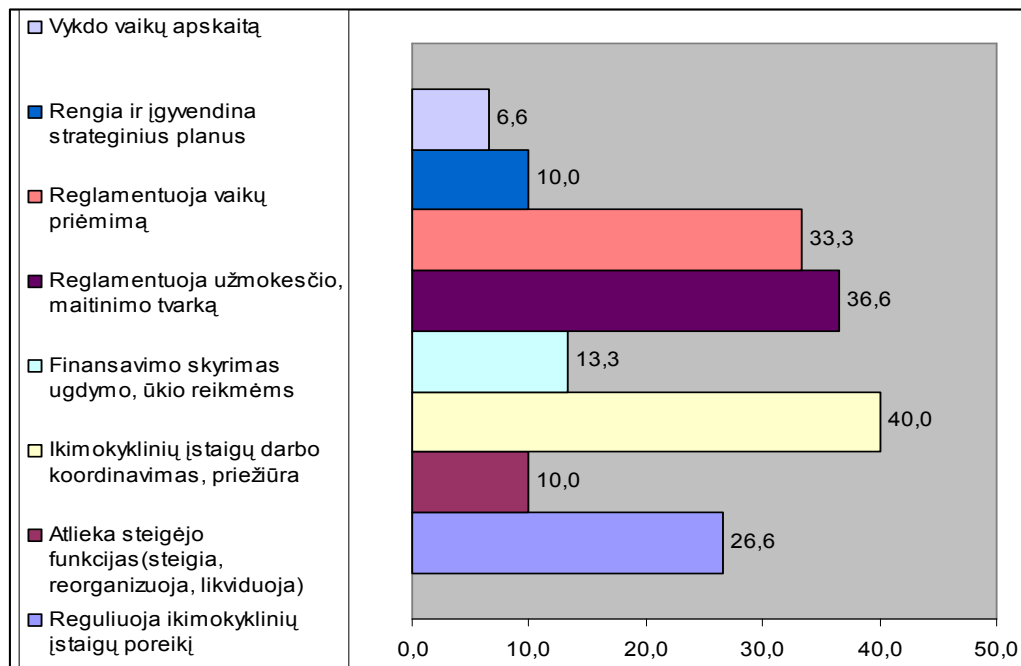
4.2. Savivaldybių vaidmens, plėtojant ugdymo paslaugas, atskleidimas savivaldybių specialistų požiūriu

Analizuojant, Lietuvos savivaldybių vaidmenį plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, paaiškėjo bendra tendencija, kad už ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą yra atsakingas savivaldybių Švietimo skyrius, kuriame dirba po vieną specialistą, kartu atsakingą už ikimokyklinį, pradinį bei specialųjį ugdymą bei jo koordinavimą. Akivaizdžiai suvokiama, kad daugumoje savivaldybių vienam specialistui aprėpti šias tris kryptis bei visas rajono ar miesto įstaigas yra pakankamai sudėtinga ar beveik neįmanoma, kadangi jau vien ikimokyklinio ugdymo įstaigų kai kuriose (tyrimo metu apklaustose) savivaldybėse yra nuo 1 iki 129. Remiantis Statistikos departamento (2005) duomenimis akivaizdu, jog Lietuvos savivaldybėse ikimokyklinių ugdymo įstaigų ir vietų jose skaičius pasiskirstęs gana netolygiai (1 priedas).

Ikimokyklinio ugdymo paslaugos yra priskiriamos prie savivaldybių savarankiškos funkcijos. **Vietos savivaldos įstatyme (1994)** *savarankiška* savivaldybių funkcija traktuojama taip: „savivaldybės institucijos formuoja ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas teikiančių mokyklų tinklą, sudaro sąlygas vaikų privalomajam švietimui vykdyti“. O **Apskričių viršininkų ir savivaldybių administracijų švietimo padalinių bendruosiuose nuostatuose (2004)** teigiama, jog: „savivaldybės nustatytą tvarka organizuoja ir tvarko savivaldybių teritorijose gyvenančių vaikų apskaitą, kaupia vaikų nuo gimimo iki mokyklos apskaitą...“. „Nustato mokyklų nelankančių vaikų nuo gimimo skaičių, jų gyvenimo bei ugdymo ir ugdymosi sąlygas ir poreikius, kartu su seniūnijomis ir mokyklomis vykdo tikslines šių vaikų įtraukimo į švietimo veiklą programas, atsižvelgia į atsakingų už vaiko teisių apsaugą institucijų rekomendacijas, užtikrindami savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų ugdymą(si) pagal formaliojo ir neformaliojo švietimo programas“.

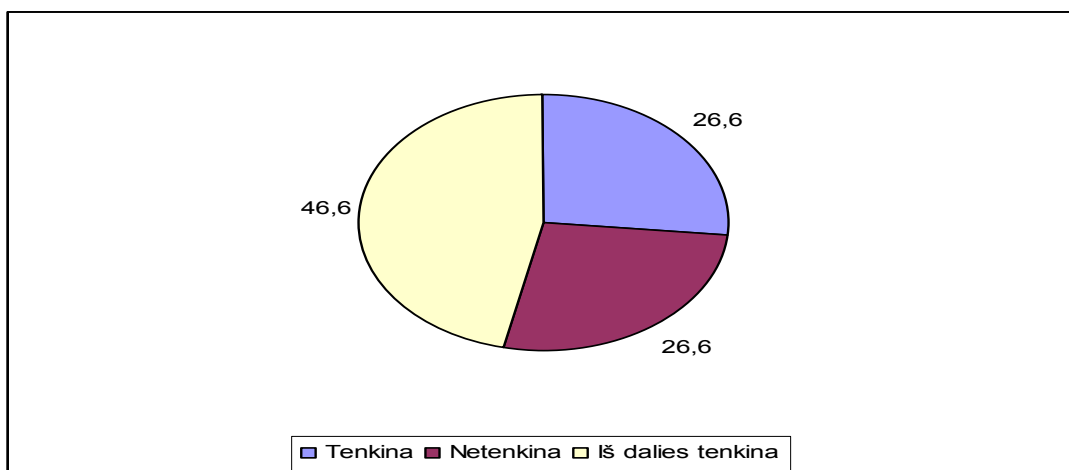
Verta atkreipti dėmesį į tai, kad aiškinantis savivaldybių specialistų - ekspertų *funkcijas teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams* (1 pav.), išaiškėjo, kad savivaldybės daugiausia dėmesio (40,0 proc.) skiria ikimokyklinių įstaigų darbo koordinavimui, priežiūrai, informacijos teikimui, šiek tiek mažiau, t.y. 36,6 proc. - savivaldybė atlieka steigėjo funkcijas (t.y. steigia, reorganizuoja, likviduoja ikimokyklines ugdymo įstaigas), 33,3 proc. - reglamentuoja vaikų priėmimą į ikimokyklinio ugdymo įstaigas, 26,6 proc. - reguliuoja ir ikimokyklinių ugdymo įstaigų poreikį, ir tik 13,3 proc. tyrimo duomenimis - skiria finansavimą ugdymo bei ūkio reikmėms, ir tik

vos 10,0 proc. - savivaldybės reglamentuoja darželio užmokesčio, maitinimo tvarką bei rengia ir įgyvendina strateginius planus.

1 pav. Savivaldybių funkcijos teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams (proc.)

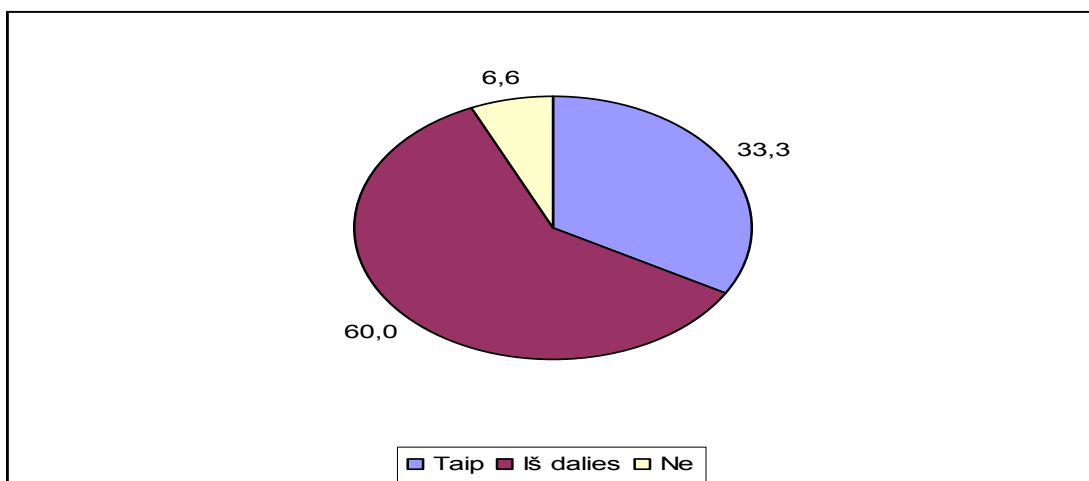
Analizuojant specialistų - ekspertų nuomonę apie dabartinę Lietuvos savivaldybių vaidmenį teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, maždaug trečdalis (26,6 proc.) minėtų specialistų yra *patenkinti*, ir tiek pat *nepatenkinti* esamu vaidmeniu (2 pav.) Pirmasis atsakymas grindžiamas tuo, „kad toks savivaldybių vaidmuo ir turėtų būti“. Nesutinkantys su dabartiniu savivaldybių vaidmeniu teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, teigia, jog „savivaldybės turėtų plėsti ikimokyklinio ugdymo paslaugas, užtikrinti jų kokybę, prieinamumą“, „reikėtų įvairesnių grupių modelio“, „turėtų būti atliekamas detalesnis tėvų poreikio tyrimas“, „savivaldybėms turėtų būti suteiktas didesnis lankstumas finansine prasme“. Esamas savivaldybių vaidmuo teikiant ikimokyklinio ugdymo paslaugas *iš dalies tenkina* (46,6 proc. apklaustųjų), tačiau atsakymo pagrindimo nėra.

2 pav. Ar tenkina dabartinis savivaldybių vaidmuo specialistus – ekspertus (proc.)

Nors į savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus specialisto, atsakingo už ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą pareigas įeina dalyvavimas sprendžiant nukreipimo į įstaigas klausimus, atlikto tyrimo metu gauti rezultatai rodo, kad savivaldybė, o konkrečiau Švietimo skyriaus specialistai, *turi teisę nukreipti ikimokyklinio amžiaus vaikus į atitinkamas ugdymo institucijas* (53,3 proc.) ir mažiau nei pusė (46,6 proc.) apklaustųjų pareiškė, kad *tik iš dalies* turi šią teisę.

Ypač domina, kokia yra situacija realybėje ir ar iš tikrųjų savivaldybių specialistai nukreipia ikimokyklinio amžiaus vaikus į minėtas įstaigas? (3 pav.). Deja, ne visose, tyrime dalyvavusiose savivaldybėse šie procesai vyksta ir priežasčių ar pateisinimų nesulaukta.

3 pav. Ar savivaldybėje vyksta ikimokyklinio amžiaus vaikų nukreipimas į atitinkamas ugdymo įstaigas (proc.)

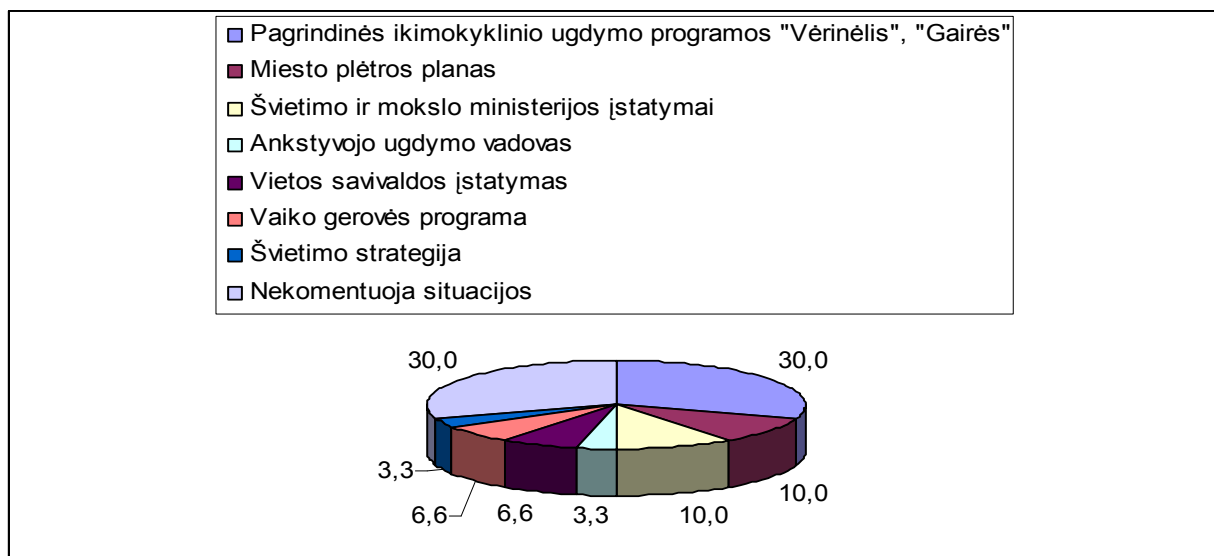
Domintis, kokių priemonių savivaldybės imasi plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, sulaukta 5 atsakymų variantai. (4 lentelė). Kaip matyti, daugiausia savivaldybės skiria dėmesio ikimokyklinio ugdymo įstaigų remontui, renovacijai, šiek tiek mažiau - papildomų lėšų skyrimui ugdymui bei ūkio reikalams. Ir kaip nekeista, tik nedidelė dalis savivaldybių (13,3 proc.) panaudoja ES lėšas įvairiems projektams bei gerina ugdymo sąlygas, rengia programas.

4 lentelė. Savivaldybių priemonės plėtojant ikimokyklinio ugdymo paslaugas (proc.)

Pavadinimas	proc.
Savivaldybės skiria lėšas remontui, renovacijai	80,0
<i>Papildomai</i> skiria lėšas ugdymo, ūkio reikalams	53,3
Panaudoja ES lėšas	13,3
Gerina ugdymo sąlygas, rengia programas	6,6
Ugdymo įstaigų tinklo optimizavimas	6,6

Apskričių viršininkų ir savivaldybių administracijų Švietimo padalinių bendruosiuose nuostatuose (2004) 3 punkte teigiama: “Švietimo padaliniai savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos įstatymais, kitais Lietuvos Respublikos Seimo priimtais teisės aktais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, švietimo ir mokslo ministro įsakymais, savivaldybių institucijų sprendimais, savivaldybių administracijų nuostatais, strateginiais švietimo planais, metinėmis švietimo programomis, pagal šiuos nuostatus parengtais švietimo padalinių nuostatais ir kitais teisės aktais”.

Išanalizavus teisės aktus, reglamentuojančius ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą Lietuvoje, tyrimo metu bandyta atskleisti *ar nacionaliniu lygmeniu priimtos strategijos, programos, įstatymai gerina vaikų ugdymo paslaugų teikimą*. Palankiai, net 76,6 proc. ekspertų sutinka, kad nacionaliniu lygmeniu priimtos strategijos gerina ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą, ir tik maža dalis - (23,3 proc.) nesutinka su šiuo teiginiu. Tačiau paradoksu galima laikyti tai, kad pakomentuoti žinomus ir *teigiamai* veikiančius teisės aktus bei programas, susijusias su ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimu tegali tik maža dalis specialistų - ekspertų (4pav.).

4 pav. Teisės aktai, programos, teigiamai veikiantys ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą (proc.)

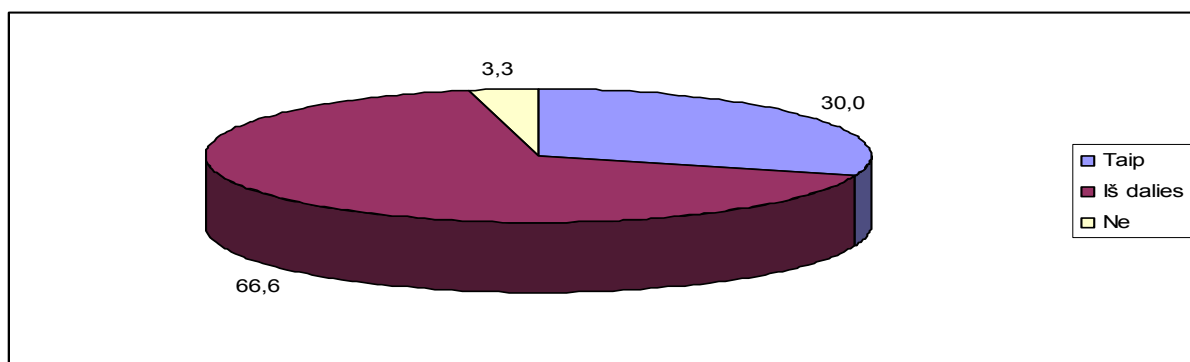
Minima, jog mažai **teigiamos** įtakos ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimui turi Švietimo ir mokslo ministerijos tam tikri įstatymai ir Miesto strateginis planas, o Vietos savivaldos įstatymas yra beveik visai pamirštas. Tačiau į jį, kaip ir į Vaiko gerovės programą, turbūt, pirmoje vietoje derėtų atkreipti dėmesį, kadangi būtent čia akcentuojamas savivaldybių vaidmuo ir konkrečios funkcijos plėtojant minėtas paslaugas.

Ypač įdomu buvo sužinoti *kokiais pagrindiniais teisės aktais savivaldybės vadovaujasi plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams*. Išskirti ir sugrupuoti pagal bendrą tendenciją 8 atsakymų variantai (5 lentelė). Neabejotinai prioritetu yra laikoma ir savo darbe (susijusiame su ugdymo paslaugų teikimu ikimokyklinio amžiaus vaikams) vadovaujasi visų pirma Švietimo ir mokslo ministerijos įstatymais (63,3 proc.), šiek tiek mažiau (50,0 proc.) - vadovaujasi Vietos savivaldos įstatymu. Šie duomenys lyg ir prieštarautų prieš tai gautiems rezultatams dėl teisės aktų, teigiamai veikiančių ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą, kur šiuos pagrindinius įstatymus paminėjo vos 10,0 proc. ir 6,6 proc. respondentų. Kodėl gauti tokie prieštaringi rezultatai vėlgi belieka spėlioti. Galbūt savivaldybių ekspertai nelaiko, kad šie įstatymai teigiamai veikia ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą, bet kodėl tada jiems skiria prioritetą?!

5 lentelė. Pagrindiniai teisės aktai, kuriais vadovaujasi apklaustosios savivaldybės (proc.)

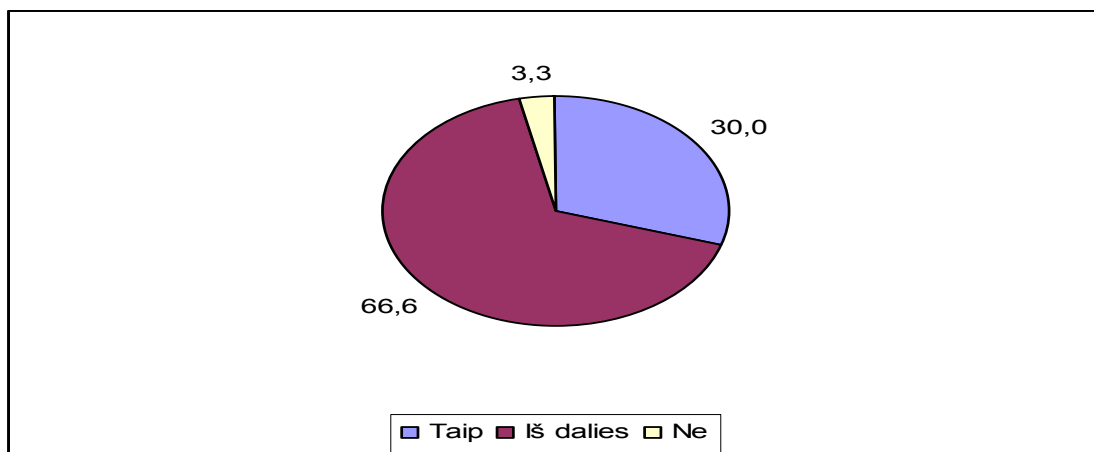
Teisės akto, dokumento pavadinimas	proc.
Švietimo ir mokslo ministerijos įstatymai	63,3
Vietos savivaldos įstatymas	50,0
Rekomendacijos savivaldybėms dėl centralizuoto vaikų p i švietimo įstaigas	13,3
Higienos normos	10,0
Švietimo pagalbos ikimokyklinio amžiaus vaikų m auginančiai šeimai teikimo tvarkos aprašas	6,6
Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašas	6,6
Auklėtojo pareigybių aprašas	3,3
Teisės aktų nekommentuoja	10,0

Ypač svarbu išsiaiškinti, *ar esami teisės aktai atitinka savivaldybių poreikius plėtojant ikimokyklinio ugdymo paslaugas?*“. Akivaizdu (5 pav.), jog dabartiniai Lietuvoje priimti teisės aktai tik *iš dalies* atitinka savivaldybių poreikius (66,6 proc.) ir vos trečdaliu - *atitinka* savivaldybių poreikius. Tačiau drįstama oponuoti, jog „stinga konkrečių teisės aktų kaip dirbti ir plėtoti paslaugas konkrečioje vietovėje. Reikėtų susiaurinti esamų teisės aktų sritį ir labiau priartinti prie praktikos“. Tai tik viena nuomonė, tačiau ir ji neturėtų likti nepastebėta analizuojant esamų teisės aktų atitikimą savivaldybių poreikiams, plėtojant ikimokyklinio ugdymo paslaugas.

5 pav. Esamų teisės aktų atitikimas savivaldybių poreikiams teikiant ugdymo paslaugas (proc.)

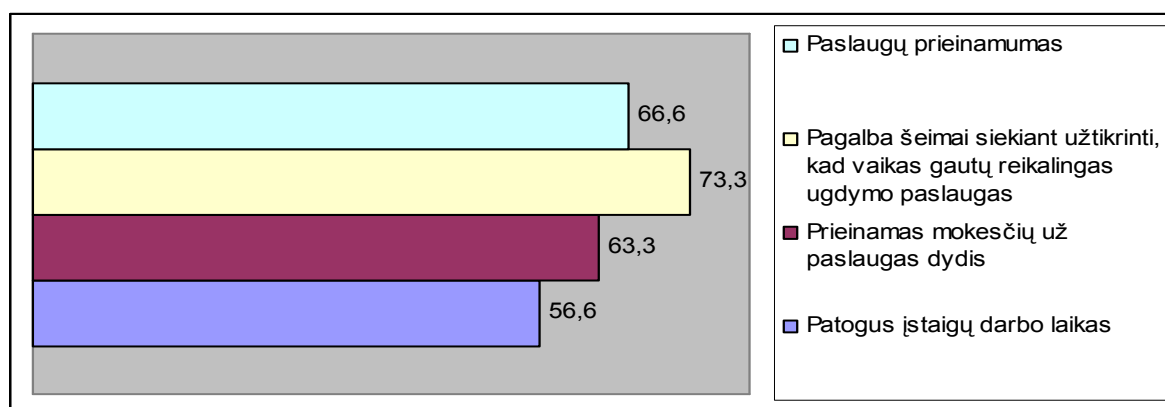
Kaip rodo tyrimo rezultatai, Lietuvoje, esamų ugdymo paslaugų kokybė konkrečiose savivaldybėse skiriasi, o ir savivaldybių specialistų – ekspertų nuomonės yra gana skirtingos. Trečdalyje (apklaustų) Lietuvos savivaldybių yra *pakankama* ugdymo paslaugų kokybė, o daugiau nei pusė apklaustų savivaldybių, anot savivaldybių Švietimo padalinių specialistų, turi tik *iš dalies pakankamą* ugdymo paslaugų kokybę (6 pav.).

6 pav. Ar yra pakankama esamų ugdymo paslaugų kokybė konkrečioje apklaustoje savivaldybėje (proc.)

Labai svarbu išsiaiškinti, *kokie konkretūs veiksniai galėtų pagerinti ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą ikimokyklinio amžiaus vaikams*. Išskiriami tokie konkretūs veiksniai kaip: *paslaugų prieinamumas – pakankamas ikimokyklinės paslaugas teikiančių įstaigų skaičius; patogus darbo grafikas; prieinamas mokesčių už paslaugas dydis; pagalba šeimai, siekiant užtikrinti, kad vaikas gautų jam reikalingas ikimokyklinio ugdymo paslaugas* (7 pav.). Neabejotinu prioritetu (net 73,3 proc.) laikoma *pagalba šeimai, siekiant užtikrinti, kad vaikas gautų reikalingas ikimokyklinio ugdymo paslaugas*. Verta paminėti, jog Nacionalinėje demografinės (gyventojų) politikos strategijoje (2004) teigiama, kad „ kiekviena šeima turi turėti galimybę pasirinkti ir gauti kokybiškas ikimokyklinio ugdymo paslaugas, atitinkančias vaikų ugdymosi poreikius, šeimos interesus“.

Tačiau tyrimo metu paaiškėjo, jog paslaugų prieinamumas, prieinamas mokesčių už paslaugas dydis bei patogus įstaigų darbo laikas nėra laikomi labai svarbiais veiksniais, gerinančiais ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą bei plėtojimą. Tuo tarpu Šeimos politikos koncepcijoje (1995), šie visi paminėti veiksniai laikomi viena iš prioritetinių krypčių siekiant užtikrinti vaikų priežiūros ir ugdymo institucijų bei jų teikiamų paslaugų įvairovę ir darbo lankstumą, atitinkantį šeimų poreikius bei siekiama, kad lopšelių – darželių, darželių – mokyklų plėtra, jų teikiamų paslaugų įvairovė ir kokybė tenkintų šeimų poreikius bendrijose.

7 pav. Veiksniai, gerinantys sėkmingą ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą (proc.)

Siekiant įvertinti Lietuvos savivaldybių teikiamų ugdymo paslaugų ikimokyklinio amžiaus vaikams sistemos funkcionavimo principus, paslaugų teikimo sąlygas, jų atitikimą klientų (vaikų, tėvų) poreikiams, svarbu išsiaiškinti ne tik veiksniai, gerinančius minėtų paslaugų teikimą, bet ir įvardinti problemas, su kuriomis susiduriama Lietuvos savivaldybių Švietimo padalinių veikloje.

Galima palyginti, jog analizuojant bei vertinant 2005 metais Švietimo ir mokslo ministerijos atlikto tyrimo „Švietimo pagalba šeimoms, auginančioms ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus“ duomenis, įvardijama tokios savivaldybės iššylančios problemos teikiant ugdymo paslaugas: trūksta informacijos apie poreikius, netobula teisinė bazė, trūksta specialistų, neišvystyta infrastruktūra (45,0 proc.), trūksta finansavimo (79,0 proc.).

Tuo tarpu atlikto tyrimo metu (2006), buvo bandoma atskleisti, *kokios yra šiandienos ikimokyklinio ugdymo institucijose teikiamų paslaugų problemos*. Galima išskirti 9 atsakymų grupes, matomas 6 lentelėje.

6 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo institucijose teikiamų paslaugų problemos (proc.)

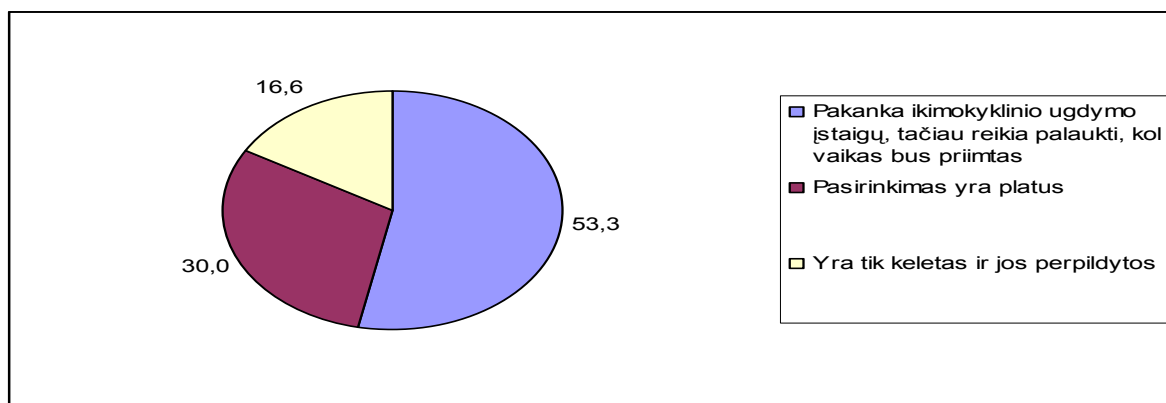
Ikimokyklinio ugdymo institucijose teikiamų paslaugų problemos	proc.
Lėta visuomenės nuostatų kaita dėl ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaidmens	50,0
Paslaugos neatitinka tėvų lūkesčių	23,3
Konsevatyvumas pertvarkant vaikų ugdymo paslaugų teikimo įstaigas	20,0
Paslaugos neatitinka vaikų ugdymo poreikių	13,3
Trūksta vietų ikimokyklinio ugdymo įstaigose	26,6
Ikimokyklinio ugdymo įstaiga toli nuo namų	6,6
Kaime per brangu vesti vaiką į ikimokyklinio ugdymo įstaigą	6,6
Trūksta kai kurių specialistų (ypač psichologo) etatų	6,6
Problemų nėra	13,3

Kaip didžiausia ikimokyklinio ugdymo institucijose teikiamų paslaugų problema šiandien yra įvardijama *lėta visuomenės nuostatų kaita dėl ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaidmens*. Analizuojant Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenyse (2004), vykdytą SSGG analizę čia irgi kaip pagrindinė silpnybė išskiriama lėta visuomenės nuostatų kaita ikimokyklinio ugdymo paslaugų atžvilgiu, silpna savivalda, konservatyvumas pertvarkant vaikų ugdymo paslaugų teikimo įstaigas. Taipogi viena iš silpnybių o kartu ir problemų laikomas santykinai žemas gyventojų pajamų lygis, nesubalansuota įvairių šalies ūkio sričių plėtra. Galima teigti, jog pagrindinė įvardinta problema ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo srityje nesikeičia ir po dviejų metų ir akivaizdžiai atspindi atliktame tyrime (6 lentelė).

Tyrimo metu 23,3 proc. respondentų išskiria, ir įvardina problemą - *paslaugos neatitinka tėvų lūkesčių*. Čia vėlgi kyla klausimas, kas svarbiau – vaikas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ir jo poreikių tenkinimas (tik 13,3 proc. respondentų pasirinko šį atsakymą), ar svarbiau tėvų lūkesčių tenkinimas?!

Svarbu pažymėti, kad kai kuriose Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose (pagal tyrimo duomenis 26,6 proc.) trūksta vietų, ir savivaldybės ekspertai tai išskyrė kaip vieną iš svarbių problemų. Iš tiesų ši problema kai kuriose vietovėse yra aktuali, kadangi Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, didėja ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikis. Statistikos departamento duomenimis, lyginant 1996m. ir 2005m. 3-6 metų vaikų, lankančių ikimokyklines įstaigas, skaičius išaugo nuo 39,9 proc. iki 62,1 proc. Pastebima, kad ikimokyklines ugdymo įstaigas lanko vis didesnė dalis šalies ikimokyklinio amžiaus vaikų: 2000 metais – 41 proc. 2005 metais – 62,1 proc., iš jų mieste – 73 proc., kaime – 18,0 proc. Kaip pastebima, esamos paslaugų formos netolygiai pasiskirsčiusios miestuose ir kaimuose. Tyrime dalyvavę savivaldybių specialistai, atsakingi už ikimokyklinio ugdymo paslaugų priežiūrą bei teikimą, vienareikšmiškai (6,66 proc.) įvardino tokias problemas kaip *ikimokyklinio ugdymo įstaiga toli nuo namų, kaime per brangu vesti vaiką į ikimokyklinio ugdymo įstaigą*. Reikia paminėti, kad yra Lietuvoje ir tokių ikimokyklinio ugdymo paslaugas teikiančių įstaigų (tyrimo duomenimis 13,3 proc.), kur nesusiduriama su jokiais problemomis teikiant minėtas paslaugas.

Iš tiesų, kaip jau minėta, pastaruoju metu Lietuvoje išaugo ikimokyklinio ugdymo paslaugas teikiančių įstaigų paklausa. Tai pastebi ir teigia patys savivaldybių specialistai – ekspertai (8 pav.), kurie geriausiai mato esančią situaciją bei ikimokyklinio ugdymo institucijų paklausą savo mieste ar rajone.

8 pav. Ar pakanka savivaldybėse ikimokyklinio ugdymo įstaigų (proc.)

Akivaizdu, kad daugumoje Lietuvos savivaldybių tik *iš dalies pakanka ikimokyklinio ugdymo įstaigų*, ir net reikia kiek palaukti, kol vaikas bus priimtas. Tik keliose savivaldybėse, remiantis atlikto tyrimo duomenimis, ikimokyklinio ugdymo įstaigų pasirinkimas yra platus, o tai reiškia, jog nėra eilių norint patekti į vaikų darželius-lopšelius, ir laisvai, pagal tėvų bei vaikų poreikius galima pasirinkti pageidaujamą ikimokyklinio ugdymo įstaigą.

Paklausus tyrime dalyvavusių ekspertų *ar savivaldybėje teikiamos ikimokyklinio ugdymo paslaugos atitinka šeimos poreikius*, iš dalies - atsakė 56,6 proc., atitinka – 33,3 proc., neatitinka – 10,0 proc.

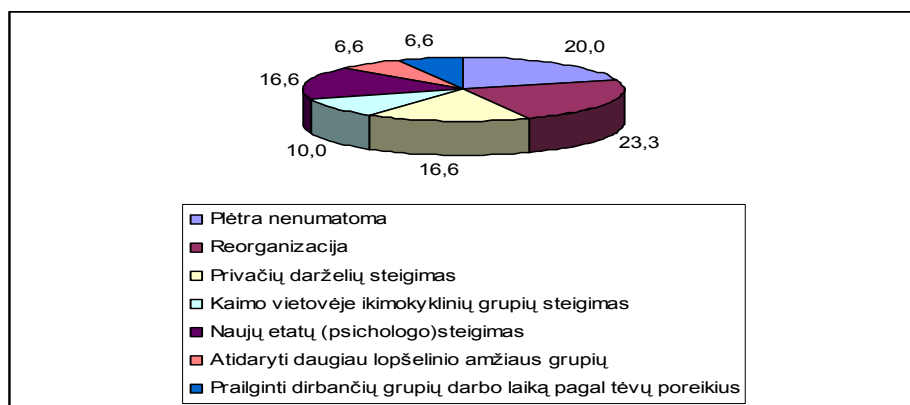
Labai įdomu, kaip Lietuvoje nustatomas ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikis įvairiose savivaldybėse. Sugrupuotus pagal bendrumą 5 ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikio nustatymo variantus informatyviai iliustruoja 7 lentelė.

7 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikio nustatymo formos (proc.)

Ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikio nustatymo forma	proc.
Tėvų anketavimas	56,6
Pagal toje vietovėje gyvenančių ikimokyklinio amžiaus vaikų skaičių	16,6
Įstaigų vadovai teikia duomenis apie vaikų skaičių	23,3
Renkama informacija apie gyventojų švietimo poreikius	6,6
Savivaldybių sprendimai	10,0

Daugiau nei pusėje (56,6 proc.) apklaustose savivaldybėse praktikuojama tėvų apklausa norint nustatyti ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikį. Kitose savivaldybėse poreikis nustatomas iš ikimokyklinio ugdymo įstaigų vadovų vedamos ikimokyklinio amžiaus vaikų apskaitos ir tokiu būdu sužinomas ir nustatomas minėtas poreikis. Ypač keista žinoti, jog kai kuriose Lietuvos savivaldybių ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikis nustatomas savivaldybių tarybų sprendimais. Kaip mums bebūtų įdomu išgirsti šio teiginio komentarą ir kaip šis procesas vyksta, nė vienas respondentas nekommentavo ir neargumentavo savo atsakymo.

Baigiant analizuoti savivaldybių atliekamą vaidmenį teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, ir atlikto tyrimo rezultatus, įdomu sužinoti *kokia numatoma minėtų paslaugų plėtra* per artimiausius metus (9 pav.).

9 pav. Numatoma ikimokyklinio ugdymo paslaugų plėtra ikimokyklinėse ugdymo įstaigose savivaldybių lygmeniu (proc.)

20,0 proc. respondentų teigė, kad jokia minėtų paslaugų plėtra nenumatoma ir ateitis neaiški. Šiek tiek daugiau išskyrė, jog - numatoma ikimokyklinių įstaigų renovacija bei reorganizacija (darželių reorganizacija į mokyklas ir atvirkščiai). Išgirsta įdomi nuomonė, kad kai kuriose savivaldybėse privatūs asmenys planuoja steigti privačias ikimokyklines įstaigas, taip išplečiant ikimokyklinių ugdymo paslaugų tinklą bei minėtų paslaugų pasiūlą. Taipogi planuojama steigti naujų etatų ikimokyklinėse įstaigose, ypač yra poreikis psichologo etatui. Reikia paminėti, jog yra poreikis savivaldybių lygmenyje steigti daugiau lopšelinio (0-3 metų) amžiaus grupių bei esant tėvų poreikiui prailginti kai kurių ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbo laiką.

Tyrimo metu net 73,3 proc. respondentų minėjo, kad ypač papildomas finansavimas padėtų pagerinti savivaldybės funkcijų efektyvumą plėtojant ikimokyklinio ugdymo paslaugas ir 26,6 proc. teigė, kad minėtų paslaugų efektyvumą pagerintų atitinkami teisės aktai, skatinantys didesnę pagalbą šeimoms.

2006 m. rugpjūčio 30 d. Konferencijoje „Ikimokyklinis ugdymas – pagalba vaikui ir šeimai“, buvo akcentuojama, jog viena iš ikimokyklinio ugdymo plėtros kryptių ateityje – savivaldos didinimas ir pagalba teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams (rekomendacijos, metodikos, savivaldybių specialistų, įstaigų komandų mokymai). Anot, G.Šeibokienės, Švietimo ir mokslo ministerijos ikimokyklinio ugdymo skyriaus atstovės, „ateityje didės ikimokyklinio ugdymo įstaigų prieinamumas, išaugs teikiamų programų, paslaugų kokybė, bus efektyviai naudojami ištekliai (finansiniai ir žmogiškieji).

Be abejo, neskiriama yra ugdymo turinio decentralizacija – naujų, integruotų edukacinių (visuminių ikimokyklinio ugdymo programų ir individualių gebėjimų ugdymas) ir socialinių (vaiko priežiūra, globa, maitinimas) paslaugų vaikams ir šeimai inicijavimas. Dar vieną kryptį G. Šeibokienė, atstovaujanti Švietimo ir mokslo ministerijos ikimokyklinio ugdymo skyrių, įvardijo, kaip kokybės laidavimo sistemos tobulinimą, naujo išorinio įstaigos veiklos vertinimo diegimą.

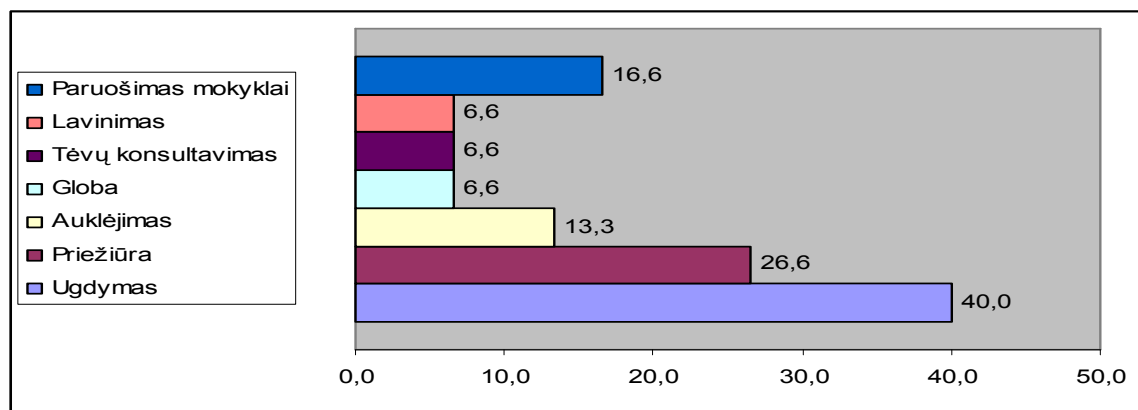
4.3. Savivaldybių vaidmens, plėtojant ugdymo paslaugas, atskleidimas ikimokyklinių ugdymo įstaigų specialistų požiūriu

G. Šeibokienė, konferencijoje „Ikimokyklinis ugdymas – pagalba vaikui ir šeimai“ (2006m. rugpjūčio 30 d.) įvardijo, jog „šiandien turime didėjančio ir nepakankamo ikimokyklinio ugdymo poreikį, didėjančių teikiamų paslaugų įvairovę (dirbama pagal įstaigos kurtas programas), didėja vietos savivaldos vaidmuo, ryškėja tendencija ar ankstyvojo amžiaus vaiką leisti į ikimokyklinio ugdymo įstaigą“.

Atliekant tyrimą (2006) antrojo etapo metu, buvo siekiama išsiaiškinti, kaip realiai savivaldybės vaidmuo ir teikiamos paslaugos atsispindi ikimokyklinių ugdymo įstaigų veikloje. Išanalizavus pateiktų klausimų atsakymus, galima daryti tam tikras išvadas.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (Žin., 2003, Nr. 63-2853) teigiama, kad ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvams (globėjams) pageidavus ar atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, pagal ikimokyklinio ugdymo programą ir ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose auginančiai šeimai teikiama švietimo pagalba Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka (7 str.). Tas pats straipsnis apibrėžia ikimokyklinį ugdymą ir jo paskirtį: „Ikimokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius“.

Remiantis atlikto tyrimo gautais duomenimis (10 pav.), ikimokyklinio ugdymo specialistų nuomone išskiriama, jog ikimokyklinėje vaikų ugdymo įstaigoje teikiamos ugdymo paslaugos vaiko priežiūros paslaugos, paruošimo mokyklai bei auklėjimo, globos, tėvų konsultavimo, bendravimo kolektyve paslaugos.

10 pav. Kokias paslaugas teikia ikimokyklinio ugdymo institucija (proc.)

Kalbant apie ikimokyklinėse ugdymo įstaigose teikiamų paslaugų kiekybę dažniausiai minimas atsakymas yra *pakankamai ikimokyklinio ugdymo įstaigų* (mano 63,3 proc. respondentų), ir *iš dalies* pakanka (36,6 proc.). Yra įvardijamos papildomos reikalingos paslaugos : logopedo, psichologo, socialinio pedagogo, ypač šis poreikis reikalingas kaimo vietovėse. Taipogi įvardijamas poreikis daugumoje įstaigų prailginti darbo laiką ir tai susiję su vis didėjančiu tėvų užimtumu, karjeros siekimu.

Svarbu sužinoti *kuo reikšminga* respondentų nuomone, *ikimokyklinio ugdymo institucija vaikui*. Atsakymai - vienareikšmiški, jog vaikas ikimokyklinio ugdymo institucijoje yra ugdomas visapusiškai: „Vaikas mokosi bendrauti vaikų kolektyve, ugdomi individualūs vaiko gebėjimai, vaikas dalyvauja įvairiapusėje veikloje, ugdomas vaiko savarankiškumas, bendravimo įgūdžiai“.

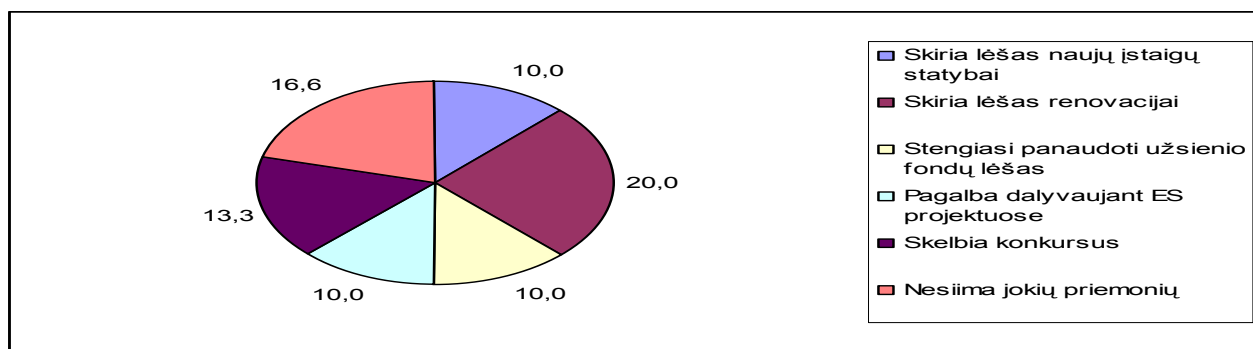
Analizuojant kokį *vaidmenį ikimokyklinio ugdymo institucijų specialistų požiūriu, atlieka savivaldybės plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams*, gauti pakankamai informatyvūs duomenys (8 lentelė), kurie leidžia daryti išvadas, jog pagrindinis savivaldybių Švietimo padalinių vaidmuo turėtų būti – ikimokyklinio ugdymo institucijų steigimas, kontrolė bei minėtų įstaigų veiklos organizavimas. Verta paminėti, jog net trečdalis ikimokyklinio ugdymo institucijų neįaučia jokio vaidmens ir jokios pagalbos būtent iš savivaldybių pusės. Tokie rezultatai iš tiesų stebina ir leidžia daryti išvadą, jog kai kurių savivaldybių Švietimo padaliniai, atsakingi už ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą bei plėtojimą visiškai neatlieka savo funkcijų.

8 lentelė. Savivaldybių vaidmuo plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams (proc.)

Savivaldybių vaidmuo	proc.
Ikimokyklinio ugdymo institucijų steigimas	20,0
Kontrolė, organizavimas	20,0
Finansavimas	16,6
Pagalba įgyvendinant ugdymo naujoves	10,0
Pedagoginio darbo organizavimo tvarkos nustatymas	6,6
Pedagoginių programų rengimas	3,3
Užsienio šalių patirties pristatymas	3,3
Skatinimas, palaikymas	3,3
Joks vaidmuo iš savivaldybės pusės neįgyvendinamas	30,0

Taipogi verta paminėti, jog savivaldybės vaidmuo plėtojant ugdymo paslaugas išskiriamas ir kaip finansavimo šaltinis, kaip pagalba įgyvendinant ugdymo naujoves, pedagoginio darbo organizavimo tvarkos nustatymas.

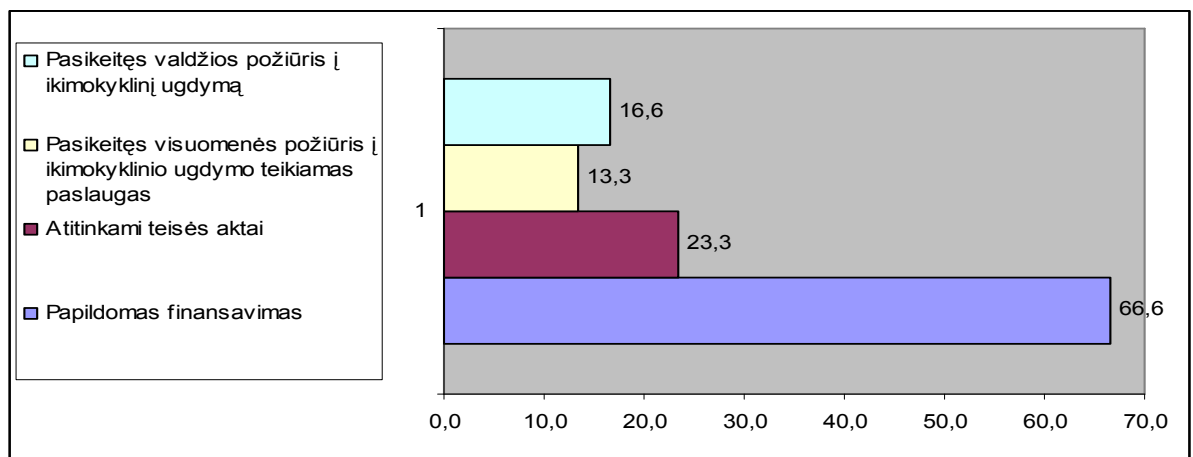
Viena esminių priemonių, kurias šiuo metu (pagal atliktą tyrimą) atlieka savivaldybės - lėšų skyrimas ikimokyklinių įstaigų renovacijai, statybai, taipogi – pagalba gauti užsienio fondų lėšas, pagalba bei skatinimas dalyvaujant Europos Sąjungos projektuose (11 pav.). Stebėtina tai, kad nemaža dalis (16,6 proc.) ikimokyklinio ugdymo įstaigų iš savivaldybių švietimo skyriaus negauna jokios paramos ir nepastebi, jog savivaldybės imtųsi kokių nors priemonių bei tvirtina, kad savivaldybės neatlieka jokio vaidmens.

11 pav. Savivaldybių priemonės plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams (proc.)

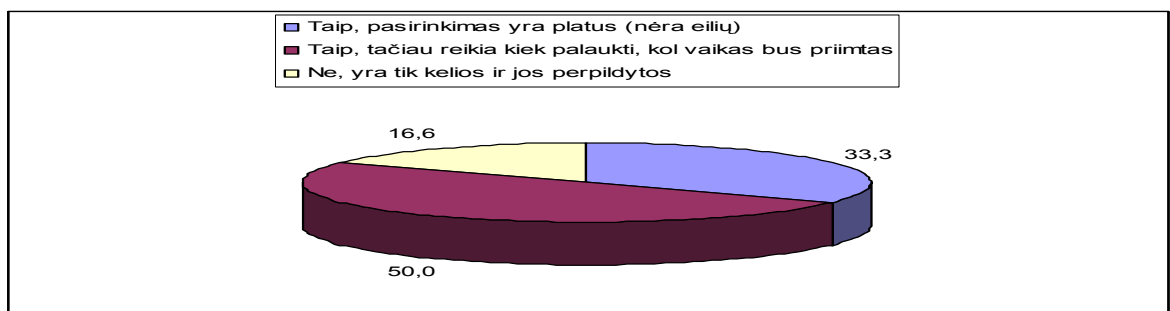
Labai keistas pastebėjimas išryškėjęs tyrimo metu - „savivaldybės skelbia konkursus“, tačiau komentaro nesulaukta. Pažymėtina tai, kad nustatant ugdymo paslaugų poreikį, savivaldybės vykdo tėvų apklausas, renka duomenis iš ikimokyklinio ugdymo įstaigų vadovų.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis paaiškėjo, jog savivaldybių atliekamu vaidmeniu patenkinta tik maža dalis ikimokyklinio ugdymo įstaigų (vos 10,0 proc.), kita dalis tik *iš dalies* patenkinti (60,0 proc.), ir 30,0 proc. *visai nepatenkinti*. Kad pagerinti savivaldybės funkcijų, plėtojant ugdymo paslaugas efektyvumą (12 pav.) reikėtų ypač papildomo finansavimo, atitinkamų teisės aktų, gerinančių ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą, taipogi turėtų pasikeisti visuomenės požiūris į ikimokyklinio ugdymo įstaigas bei jose dirbančius pedagogus.

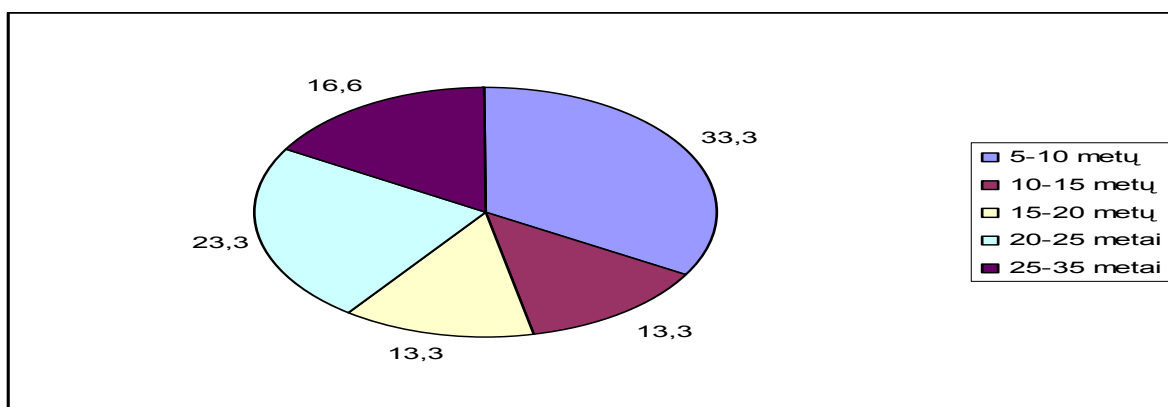
12 pav. Priemonės, gerinančios savivaldybės funkcijų, plėtojant ugdymo paslaugas, efektyvumą (proc.)

Plačiau paanalizavus ikimokyklinių įstaigų skaičių duomenis (13 pav.), galima teigti, kad daugumoje savivaldybių *pakanka ikimokyklinio ugdymo įstaigų, tačiau reikia kiek palaukti, kol vaikas bus priimtas*, kitose savivaldybėse *pasirinkimas yra platus* ir pasirodo kai kuriuose Lietuvos rajonuose yra ir tokia situacija, kad *yra tik kelios ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir jos perpildytos*.

13 pav. Ar Jūsų savivaldybėje pakanka vaikų priežiūros įstaigų (proc.)

Pagrindine problema, teikiant paslaugas ikimokyklinio ugdymo institucijose laikoma, jog yra *lėta visuomenės nuostatų kaita dėl ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaidmens* (43,3 proc.). Mūsų visuomenėje dar labai dažnai girdima nuomonė, jog Lietuvos valstybinėse vaiko priežiūros įstaigose trūksta patikimos ir aukštos kokybės vaikų priežiūros, profesionalumo. Negalima su tuo nesutikti, kadangi ikimokyklinio ugdymo specialistų darbo užmokestis tesiekia vos 800-1000 Lt, ir jauni, ką tik baigę mokslus specialistai, turintys naujų edukologijos mokslo žinių, tiesiog nedirba šio darbo. Taigi ikimokyklinio ugdymo specialistų kontingentas belieka dirbti su senesnėmis edukologijos ir pedagogikos žiniomis ir pakankamai didele darbo patirtimi (14 pav.). Trečdalis (33,0 proc.) apklaustųjų respondentų darbo stažo vidurkis yra 5-10 metų, šiek tiek mažiau - net 20-25 darbo metai.

14 pav. Ikimokyklinio ugdymo specialistų-ekspertų pasiskirstymas pagal darbo stažą (proc.)

Šiek tiek mažesne problema įvardijamas konservatyvumas, vyraujantis pertvarkant vaikų ugdymo paslaugų teikimo įstaigas. Be abejo, problema laikoma ir tai, kad paslaugos neatitinka tėvų lūkesčių (13,3 proc.): ikimokyklinio ugdymo įstaigos toli nuo namų, brangu arba pavyzdžiui, nėra anglų kalbos užsiėmimų ir pan. Tačiau verta paminėti, kad daugumoje Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigų grupės yra perpildytos, vaikų skaičius viršija leistinas ribas darželio grupėse.

4.4. Savivaldybių vaidmens plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams savivaldybių bei ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistų požiūrių lyginamoji analizė

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima atlikti lyginamąją analizę tarp savivaldybių Švietimo padalinių specialistų bei ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistų nuomonių ir apibendrinti išvadas.

Atkreipiant dėmesį į minėtų specialistų požiūrį dėl savivaldybių vaidmens ir funkcijų teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams (1 pav. ir 8 lentelė), akivaizdu, jog respondentų nuomonės skiriasi. Žymiai didesnė dalis (40,0 proc.) Švietimo padalinių specialistų, palyginus su ikimokyklinio ugdymo specialistais, (20,0 proc.) mano, jog **savivaldybių pagrindinis vaidmuo** plėtojant minėtas ugdymo paslaugas – ikimokyklinių įstaigų darbo koordinavimas, priežiūra. Analogiškai susikerta šių dviejų respondentų grupių nuomonės ir dėl savivaldybės, kaip steigėjos funkcijų atlikimo. Pirmieji respondentai (36,6 proc.) teigia, kad savivaldybė atlieka steigėjo funkcijas (t.y. steigia, reorganizuoja, likviduoja ikimokyklines ugdymo įstaigas), tuo tarpu, ikimokyklinio ugdymo institucijų specialistų nuomone, šią funkciją realiai atlieka tik maždaug 20,0 proc. savivaldybių Švietimo padalinių. Ir apskritai net trečdalis darželių specialistų teigia, iš savivaldybės pusės nejaučiantys jokio vaidmens ir funkcijų atlikimo. Taigi, galima daryti išvadą, jog savivaldybių specialistų manymas, kad atlieka ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbo koordinavimą bei priežiūrą - praktikoje pagrįstas tik iš dalies (anot ikimokyklinio ugdymo specialistų 20,0 proc.) ir nepateisina ikimokyklinio ugdymo specialistų lūkesčių.

Kitas žymus ir lygintinas aspektas – savivaldybės priemonės plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams (4 lentelė ir 11 pav.). Savivaldybių specialistų – ekspertų veikloje, prioritetu ir pagrindine priemone yra laikomas – ikimokyklinio ugdymo įstaigų finansavimas (80,0 proc.). Turima omenyje lėšų skyrimas remontui, renovacijai. Tuo tarpu ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistai sutinka ir lyg patvirtina savivaldybių Švietimo padalinių specialistų nuomonę, tačiau procentinė išraiška skiriasi net ketvirtadaliu. Vadinasi savivaldybių finansavimas ikimokyklinio ugdymo įstaigoms yra per mažas ir jaučiamas vos 20,0 proc. pačiose ikimokyklinėse įstaigose. Tuo yra *nepatenkinti* trečdalis tyrime dalyvavusių minėtų įstaigų vadovų, o daugiau nei pusę – tik *iš dalies* tenkina užimama savivaldybių Švietimo padalinių pozicija teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams.

Pagrindine problema savivaldybių Švietimo padalinių lygmenyje yra laikoma nepakankama ikimokyklinio ugdymo įstaigų kiekybė. Net trečdalyje tyrime dalyvavusių savivaldybių ikimokyklinio ugdymo įstaigose - trūksta vietų. Tai galima laikyti gana opia problema, kadangi kai kuriuose Lietuvos miestuose jau vyrauja nuostata, jog dar negimęs vaikutis jau užrašomas į ikimokyklinio ugdymo instituciją. Tai leidžia daryti prielaidą, jog kai kuriuose miesteliuose ar miestų mikrorajonuose tikrai trūksta ikimokyklinio ugdymo vietų. Tačiau yra ir kita pozicija, jog dažniausiai eilės yra tik į gerą vardą turinčius darželius.

Atsižvelgiant į ikimokyklinio ugdymo institucijų vadovų nuomonę (43,3 proc.), jog pagrindinė problema minėtose institucijose - *lėta visuomenės nuostatų kaita dėl ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaidmens*, būtų tikslinga ir teisinga įvardinti, kad Lietuvos valstybinėse vaiko priežiūros įstaigose trūksta patikimos ir aukštos kokybės vaikų priežiūros, profesionalumo. Negalima su tuo nesutikti, kadangi ikimokyklinio ugdymo specialistų darbo užmokestis tesiekia vos tūkstantį litų, ir tuo remiantis, per paskutinius dvejus metus ypač didžiuosiuose Lietuvos miestuose, trūksta ikimokyklinio ugdymo specialistų. Į tai turėtų ypač reaguoti Švietimo ir mokslo ministerijos atstovai, kurie bendrąja prasme, yra atsakingi už ikimokyklinio ugdymo bei vaiko priežiūros paslaugų teikimą ir kuravimą. Be abejo, atidžiau į vykstantį procesą turėtų atsižvelgti ir vyriausybės atstovai.

Kalbant apie priemones, gerinančias savivaldybės funkcijų atlikimą, plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, susiduriama su panašia nuomone tiek iš savivaldybių Švietimo padalinių specialistų, tiek iš ikimokyklinio ugdymo specialistų atsakymų pozicijų. Abi pusės vienareikšmiškai teigia, kad reikalingas papildomas finansavimas, papildomų lėšų skyrimas, kad savivaldybių vaidmuo teikiant ikimokyklinio ugdymo paslaugas būtų efektyvus. Be abejo, tai - valstybės uždavinys. Turi būti akcentuojama, jog savivaldybės – steigėjai, atsakomybe teikiant ikimokyklinio ugdymo paslaugas vaikams, turi dalintis atsakomybe su valstybe. Valstybės atsakomybė – teisinės bazės tobulinimas, finansavimo principų tobulinimas, metodinės pagalbos savivaldai teikimas. Tuo tarpu savivaldybių atsakomybė – ikimokyklinio ugdymo poreikio tendencijų analizė, optimalaus ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklo kūrimas, išteklių paieška, teikimas, rūpinimasis ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybe.

Išvados

1. Lietuvos Respublikos ugdymo paslaugų teikimą ikimokyklinio amžiaus vaikams reglamentuojantys įstatymai ir dokumentai, visoms ikimokyklinėms ugdymo institucijoms priskiria pagrindinę misiją – vaiko ugdymą ir globą; socializaciją; poreikių tenkinimą, sudarant prielaidas jo intelektualinių, fizinių ir dvasinių galių sklaidai. Kadangi vaikų *ugdymo ir priežiūros paslaugos ikimokyklinėse ugdymo institucijose* – tai edukacinių, socialinių, kultūrinių, integracinių paslaugų dermė, todėl minėtų paslaugų teikėjai – savivaldybių Švietimo padalinių specialistai ir ikimokyklinio ugdymo institucijų specialistai įpareigoti siekti optimaliai įgyvendinti ikimokyklinės institucijos paskirtį.
2. Valstybės institucijos, tarp jų ir savivaldybės, bei nevyriausybinės organizacijos reaguoja į vaiko ir šeimos prašymą, analizuoja situaciją, ir kuria socialines paslaugas, labiausiai atitinkančias vaiko ir šeimos poreikius. Paslaugų vaikui ir šeimai plėtros bei jų kokybės gerinimo investicijos yra pirmaeilis valstybės uždavinys. Ypatingas dėmesys skiriamas ikimokyklinių institucijų organizavimui. Savivaldybė iš dalies skatina specialistų, akademinės bendruomenės ir nevyriausybinio sektoriaus tarpusavio pagalbą ir paramą tiriant, įvertinant ir kuriant bei teikiant paslaugas, atitinkančias vaikus auginančių šeimų ir vaikų poreikius.
3. Išanalizavus Lietuvos savivaldybių atliekamą vaidmenį plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, matyti, kad kyla nemažai problemų Švietimo padalinių funkcijų įgyvendinimo srityje. Savivaldybių Švietimo padalinių specialistų, atsakingų už ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugų teikimą, bei ikimokyklinio ugdymo institucijų specialistų nuomonės neatitinka. Žymiai didesnė dalis (40,0 proc.) savivaldybių specialistų, palyginus su ikimokyklinio ugdymo specialistų nuomone (20,0 proc.) teigia, jog **savivaldybių pagrindinis vaidmuo** plėtojant minėtas paslaugas – ikimokyklinių įstaigų darbo koordinavimas, priežiūra. Taigi, galima daryti išvadą, jog savivaldybių specialistų manymas, kad atlieka ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbo koordinavimą bei priežiūrą - praktikoje pagrįstas tik iš dalies (anot ikimokyklinio ugdymo specialistų 20,0 proc.) ir nepateisina ikimokyklinio ugdymo specialistų lūkesčių.
4. Savivaldybių specialistų – ekspertų veikloje, prioritetu ir **pagrindine priemone** yra laikomas – ikimokyklinio ugdymo įstaigų finansavimas (80,0 proc.). Tuo tarpu ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistai nesutinka su šia nuomone ir procentinė išraiška skiriasi net ketvirtadaliu. Vadinasi savivaldybių finansavimas ikimokyklinio ugdymo įstaigoms yra per mažas ir jaučiamas vos 20,0 proc. pačiose ikimokyklinėse įstaigose. Tuo yra *visai nepatenkinti* trečdalis tyrime dalyvavusių

minėtų įstaigų vadovų, o daugiau nei pusę – tik *iš dalies* tenkina užimama savivaldybių Švietimo padalinių pozicija teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams. Galima teigti, kad savivaldybės, kaip steigėjos ir ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėjos vaidmuo neatsispindi realioje praktikoje (ikimokyklinėse institucijose).

5. **Pagrindinė problema** teikiant ikimokyklinio ugdymo paslaugas - *lėta visuomenės nuostatų kaita dėl ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaidmens*. Tikslinga ir teisinga įvardinti, kad Lietuvos valstybinėse vaiko priežiūros įstaigose trūksta patikimos ir aukštos kokybės vaikų priežiūros, profesionalumo.

6. Analizuojant **priemonės, gerinančias savivaldybės funkcijų atlikimą** (plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams), susiduriama su panašia nuomone tiek iš savivaldybių Švietimo padalinių specialistų, tiek iš ikimokyklinio ugdymo specialistų atsakymų pozicijų. Abi pusės vienareikšmiškai teigia, kad reikalingas **papildomas finansavimas**, kad savivaldybių vaidmuo teikiant ikimokyklinio ugdymo paslaugas būtų efektyvus. Be abejo, tai - valstybės uždavinys. Valstybės atsakomybė – teisinės bazės tobulinimas, finansavimo principų tobulinimas, metodinės pagalbos savivaldai teikimas.

7. Apžvelgus bendrus darbo rezultatus, galima teigti, kad darbo pradžioje **iškeltos hipotezės pasitvirtino**, nes Lietuvoje ikimokyklinio ugdymo įstaigos tebevertinamos kaip švietimo dalis, o ne kaip vaikų priežiūros paslauga ar paramos šeimai dalis ir tai yra didelis mūsų valstybės politikos šioje srityje trūkumas.

Antrąją hipotezę patvirtino atlikto tyrimo rezultatai, įrodantys, jog daugumoje Lietuvos savivaldybių Švietimo padalinių atliekamas vaidmuo neatitinka ikimokyklinio ugdymo įstaigų poreikio.

Rekomendacijos

1. Atlikus savivaldybių specialistų - ekspertų ir ikimokyklinio ugdymo specialistų - ekspertų apklausą paaiškėjo, jog Lietuvos valstybinėse vaiko priežiūros įstaigose trūksta patikimos ir aukštos kokybės vaikų priežiūros, profesionalumo. Šiuo klausimu ypač turėtų susidomėti aukštesniųjų instancijų atstovai, pagaliau teisingai įvertinti ikimokyklinio ugdymo specialistų darbo užmokestį ir pritraukti jaunos specialistus su naujomis edukacinėmis žiniomis.
2. Kad pagerinti savivaldybių funkcijų atlikimą teikiant paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams, reikalingas nemažas papildomas finansavimas. Į tai turėtų ypač reaguoti Švietimo ir mokslo ministerijos atstovai, atsakingi už ikimokyklinio ugdymo bei vaiko priežiūros paslaugų teikimą, bei atidžiau į vykstantį procesą turėtų pažvelgti vyriausybės atstovai, juk tai - valstybės uždavinys, valstybės atsakomybė.
3. Savivaldybių Švietimo padalinių specialistai, atsakingi už ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą, turėtų analizuoti ikimokyklinio ugdymo institucijų bei jų klientų - vaikų, tėvų, poreikius, ikimokyklinio ugdymo specialistų lūkesčius ir spręsti esamas problemas.

Naudota literatūra

1. Adaškevičienė, E. (2000). Šiuolaikinė edukacinė sistema ir sveikas darželis // Socialiniai-educaciniai pokyčiai ikimokykliniame ugdyme. Klaipėda : KU leidykla, p. 63-70.
2. Andriekienė, R. (2004). Problems of Teachers' Professional Competition the Context of Permanent Learning // The international scientific conference Theory and Practice in Teacher Training. Ryga. p. 299-310.
3. Apskričių viršininkų ir savivaldybių administracijų švietimo padalinių bendrieji nuostatai. 2004 vasario 5d., Nr. 128
4. Gauthier A. (2004) Choices, opportunities and constraints on partnership childbearing. www.unece.org/esd/paul/epf/
5. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklą reglamentuojantys teisės aktai (2001). Švietimo ir mokslo ministerijos leidinys. – Presvika, p. 235-241.
6. Johns N. What is this thing called service? (1999) // European Journal of Marketing., Vol. 33, No 9/10, p. 958-973.
7. Jovaiša L. Apie Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo projekto pirmąją 2001-10-12 redakciją // Acta Paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai, (9). – Vilnius: VU leidykla, 2002, p. 311-315.
8. Jucevičienė P. (1998) Šiuolaikinė edukologija ugdymo mokslo raidos kontekste // Edukologijos idėjos Lietuvos švietimo sistemos modernizavimui: monografija. – Kaunas: Technologija, p. 15-17.
9. Juodaitytė, A. (2000). Socializacija ir ugdymas vaikystėje (edukologinis požiūris) // Tiltai, Nr.4. Klaipėda, p. 61-72.
10. Kindurys V. (1998). Paslaugų marketingas: teorija ir praktika. Monografija.– Vilnius: VU leidykla, 300p.
11. Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys (2004). Vilnius: Mokslo aidai.
12. Lietuvos 2007–2013 metų Europos sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija. 2006 sausio 18d. Vilnius.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos piliečių priimta 1992 m. spalio 25d. referendume. 2002. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
14. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas 1998 m. liepos 10 d. Nr. 1080 /Dėl ikimokyklinės ugdymo įstaigos nuostatų / Vilnius.

15. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas IX-1630. Valstybės žinios, Nr. 63-2853, 2003. Vilnius.
16. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl švietimo pagalbos ikimokyklinio amžiaus vaikų namuose auginančiai šeimai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. 2004 Nr.94-3451. Vilnius.
17. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. 2004 birželio 28 d. Nr.IX-2237, Vilnius.
18. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas 1994 liepos 7 d. Nr. 1-533, redakcija 2006 liepos 11 d. Vilnius.
19. Lietuvos švietimo koncepcija (1992). - Vilnius: Leidybos centras, p.12.
20. Lietuvos vaikų darželis: praeitis ir dabartis (1999). Vilnius.
21. Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija // Tautinė mokykla, Id. (1989).- Kaunas: Šviesa, p. 57-80.
22. Mc Laughlin T. H. (1997). Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė– Kaunas: Technologija, p. 224-227.
23. Mokyklos strategija: strateginio vystymo vadovas. R. Jucevičius, P. Jucevičienė, B. Janiūnaitė, G. Cibulskas (2003). – Kaunas: Žinių visuomenės institutas, 183 p.
24. Monkevičienė, O.(1999). Reformuojamo ikimokyklinio ugdymo turinio sudarymas ir diegimas // Lietuvos vaikų darželis: praeitis ir dabartis. Vilnius, p. 51-57.
25. Nacionalinė demografinės (gyventojų) politikos strategija. 2004 spalio 28 d. Vilnius.
26. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija 2005 gruodžio 30d. Vilnius.
27. Neyer G. (2003). Family policies and low fertility countries in Western Europe. MPIDR working paper WB 2003 – 021 July 2003. www. demogr.mpg.de
28. Rekomendacijos savivaldybėms, dėl centralizuoto vaikų priėmimo į švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes, 2003 birželio 25d. Nr. ISAK-918.
29. Stankūnienė V. Jasilionienė A. Jančaitytė R. (2005). Šeima, vaikai, šeimos politika. Modernėjimo prieštaros. Vilnius. Socialinių tyrimų institutas.
30. Stankūnienė V. (2003). Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius. Socialinių tyrimų institutas.
31. Stankūnienė V., Eidukienė V. ir kt. (2001). Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas. Vilnius. Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
32. Statistikos departamentas. Švietimas 2005 Education. 2006, Vilnius.

33. Šeimos politikos koncepcija (projektas) (1995). Vilnius. Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
34. Švietimo gairės. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003-2012 m. Projektas (2002) – Vilnius, 174 p.
35. Švietimo ir mokslo ministro 1998 liepos 10 d. įsakymu Nr. 1080 patvirtinti Ikimokyklinės ugdymo įstaigos nuostatai.
36. Targamadzė V. Švietimo sistemos lankstumas individų edukaconio stimuliavimo aspektu. Monografija (1995). – Kaunas: Technologija, p. 20.
37. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija. 2003 gegužės 20 d. IX-1569, Vilnius.
38. Vaiko teisių konvencija. – Vilnius: Vaikų teisių informacijos ir konsultavimo centras, 1996. Nr. 60-1501.
39. Vaikų darželių programa. Vėrinėlis (1993). Sud. O. Monkevičienė. – Vilnius: Leidybos centras, 241 p.
40. Varey R. (1995). Internal marketing a review and some interdisciplinary research challenges. // International Journal of Service Industry Management , Vol. 6, no. 1, p. 40-63.
41. Žalimienė L. (2003.). Socialinės paslaugos. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 180 p.
42. Želvys R. (2002). Švietimo sistemos tobulinimas. Gamintojai, vartotojai, teikėjai ir švietimo paslaugų kokybė. // Acta Paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai, 9.//– Vilnius: VU leidykla, p. 303-306.
43. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/apzvalga.htm
44. <http://www.aikos.smm.lt/aikos/webdriver.exe?kalba=lt&MIval=/Institucijos.html>
45. <http://www.lygus.lt/ITC/lyciu.php?id=74>
46. www.sti.lt/parama/ch6.pdf

Santrauka

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, viena iš aktualiausių vadybos ir ekonominių problemų yra užtikrinti mūsų šalies švietimo įstaigų (tarp jų ir ikimokyklinių ugdymo įstaigų) veiklos efektyvumą, tęstinumą ir konkurencingumą, todėl ugdymo kokybės, orientavimosi į vaikų ir tėvų poreikius klausimai yra labai svarbūs. Mokslinėje literatūroje vaikų ugdymas vis dažniau traktuojamas ne tik kaip valstybės užsakymas švietimo sistemos institucijai, bet ir kaip paslauga, jos teikiama konkrečiai visuomenės daliai.

Visas ikimokyklinės ugdymo institucijas, jungia pagrindinė misija – vaiko ugdymas ir globa, socializacija, poreikių tenkinimas. Vadinasi, ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybė gali būti užtikrinta siekiant nuolatinio tobulėjimo savivaldybių Švietimo padalinių specialistų veikloje, diegiant analizės ir nuolatinio vertinimo sistemą, laiduojančią valstybės užsakymą, ugdymo institucijos pagrindinius tikslus.

Siekiant įvertinti Lietuvos savivaldybių teikiamų ugdymo paslaugų ikimokyklinio amžiaus vaikams sistemos funkcionavimo principus, paslaugų teikimo sąlygas, jų atitikimą klientų (vaikų, tėvų) poreikiams buvo atliktas savivaldybės specialistų – ekspertų bei ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistų - ekspertų apklausa. Lyginamoji tyrimo duomenų analizė atskleidė savivaldybių Švietimo padalinių, atsakingų už ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą sistemos probleminius aspektus, tobulintinas sritis, kurios nepakankamai tenkina ikimokyklinės ugdymo įstaigas, ir, be abejo, vaikų poreikius. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad būtinas Valstybės įsikišimas – teisinės bazės tobulinimas, finansavimo principų tobulinimas, metodinės pagalbos savivaldai teikimas, kad būtų jaučiamas savivaldybių funkcijų atitikimas ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo poreikiui.

Summary

When Lithuania has become a member state of the European Union, one of the most relevant management and economic problems is to assure the activity efficiency, succession and competitiveness of our state education institutions (including preschool education institutions), therefore, issues of the education quality, orientation towards the needs of children and parents are very important. In scientific references the education is more often treated not only as a state order for the education institution, but as well as a service, delivered by the institution for a definite part of the society.

The main mission, i.e. child's education and care, socialization, meeting needs, associates all preschool education institutions. Consequently, quality of preschool education services may be assured, seeking for constant development in the activity of specialists of municipalities' Education divisions, implementing the system of analysis and constant evaluation, undertaking the state order, the main aims of the education institution.

Seeking to evaluate functioning principles of the education services system, provided by the Lithuanian municipalities, for preschool age children; to assess conditions of services delivery, their coincidence to the needs of clients (children, parents), a survey of municipality specialists – experts and specialists-experts of preschool education institutions have been performed and both qualitative and statistical data analyses have been made. Totally 45 questionnaires have been distributed among specialists of municipalities and 50 questionnaires have been handed to specialists of preschool education. Specialists of municipalities filled 30 questionnaires in, preschool education specialists – 30.

Comparative analysis of the research data has revealed problematic aspects of municipalities' Education divisions, responsible for the preschool education delivery system; areas for the improvement, which do not meet sufficiently preschool education institutions needs and, of course, children needs. The results of the research allow to state that intervention of the Government is necessary, i.e. development of the legal base, improvement of the financing principles, delivery of methodological aid for the self-governing in order to feel the coincidence of municipalities' functions to the demand of preschool education services provision.

Priedai

Tyrimo anketa savivaldybių specialistams

Esu Mykolo Romerio universiteto, magistrantūros II kurso studentė. Atlieku mokslinį tiriamąjį darbą, kurio tikslas - įvertinti savivaldybių teikiamų ugdymo paslaugų ikimokyklinio amžiaus vaikams sistemos funkcionavimo principus, paslaugų teikimo sąlygas, jų atitikimą klientų (vaikų, tėvų) poreikiams. Prašyčiau atsakyti į klausimus, nes tik Jūsų atsakymai padės suprasti situaciją. **Garantuojau anonimiškumą.** Dėkoju už atsakymus.

1. Kurioje Lietuvos savivaldybėje dirbate
.....
2. Jūsų pareigos:
 - ☐ Skyriaus vedėjas
 - ☐ Vyr. specialistas
 - ☐ Vyresn. specialistas
 - ☐ Specialistas
 - ☐ Kita
3. Kokie padaliniai Jūsų savivaldybėje yra atsakingi už ugdymo paslaugų teikimą ikimokyklinio amžiaus vaikams? Kiek specialistų šį darbą atlieka?
Pakomentuokite.....
.....
.....
4. Kokios yra savivaldybės funkcijos teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams?
Pakomentuokite.....
.....
.....
5. Koks, Jūsų nuomone, savivaldybių vaidmuo teikiant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams turėtų būti?
Pakomentuokite.....
.....
.....
6. Ar savivaldybė turi teisę nukreipti ikimokyklinio amžiaus vaikus į atitinkamas ugdymo institucijas?
 - ☐ Taip
 - ☐ Iš dalies
 - ☐ Ne
 - ☐ Kita.....
7. Ar šie procesai vyksta Jūsų savivaldybėje?
 - ☐ Taip
 - ☐ Iš dalies
 - ☐ Ne
 - ☐ Kita.....
8. Kokių priemonių savivaldybė imasi plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams? (pvz.: darželių statyba, renovacija, papildomų lėšų skyrimas, Europos sąjungos lėšos, užsienio fondų lėšos....)
Pakomentuokite.....
.....
.....
9. Ar sutinkate, kad nacionaliniu lygmeniu priimtose strategijos, programos, įstatymai gerina vaikų ugdymo paslaugų teikimą ikimokyklinio amžiaus vaikams?
 - ☐ Visiškai sutinku
 - ☐ Sutinku
 - ☐ Abejoju

- ☐ Nesutinku
- ☐ Visiškai nesutinku

Pakomentuokite.....

10. Pakomentuokite Jums žinomas konkrečias programas, strategijas, kurios teigiamai/ neigiamai, Jūsų nuomone, veikia situaciją.

.....

11. Kokiais pagrindiniais teisės aktais Jūsų savivaldybėje vadovaujamasi plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams?

Pakomentuokite.....

12. Ar esami teisės aktai atitinka savivaldybės poreikius plėtojant ugdymo paslaugas?

- ☐ Taip
- ☐ Iš dalies
- ☐ Ne
- ☐ Kita.....

13. Kokių teisės aktų, Jūsų nuomone, labiausiai stinga plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams?

Pakomentuokite.....

14. Ar yra pakankama esamų ugdymo paslaugų kokybė Jūsų savivaldybėje?

- ☐ Taip
- ☐ Iš dalies
- ☐ Ne
- ☐ Kita.....

Pakomentuokite.....

15. Kokie konkretūs veiksniai padėtų gerinti sėkmingą ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimą?

- ☐ Paslaugų prieinamumas - pakankamas ikimokyklinės paslaugas teikiančių įstaigų skaičius
- ☐ Patogus jų darbo grafikas
- ☐ Prieinamas mokesčių už paslaugas dydis
- ☐ Pagalba šeimai siekiant užtikrinti, kad vaikas gautų jam reikalingas ikimokyklinio ugdymo paslaugas
- ☐ Kita.....

Pakomentuokite.....

16. Kokios yra ikimokyklinio ugdymo institucijose teikiamų paslaugų problemos? (pvz.: trūksta vietų, toli nuo namų, brangu...)

- ☐ Paslaugos neatitinka vaikų ugdymo poreikių
- ☐ Paslaugos neatitinka tėvų lūkesčių
- ☐ Lėta visuomenės nuostatų kaita dėl ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaidmens
- ☐ Konservatyvumas pertvarkant vaikų ugdymo paslaugų teikimo įstaigas
- ☐ Kita.....

Pakomentuokite.....
.....

17. Kiek vidutiniškai vienam ikimokyklinio amžiaus vaikui skiriama ugdymo krepšelio lėšų per metus?

Pakomentuokite.....
.....

18. Kiek Jūsų savivaldybėje yra ikimokyklinio ugdymo institucijų?

Pakomentuokite.....
.....

19. Ar Jūsų savivaldybėje pakanka ikimokyklinio ugdymo įstaigų?

- ☐ Taip, pasirinkimas yra platus (nėra eilių)
- ☐ Taip, tačiau reikia kiek palaukti, kol vaikas bus priimtas
- ☐ Ne, yra tik keletas ir jos perpildytos
- ☐ Kita.....

20. Ar pakankamai išvystyta kiekybine prasme vaikų ugdymo paslaugų sistema?

- ☐ Taip
- ☐ Iš dalies
- ☐ Ne
- ☐ Kita.....

21. Ar savivaldybėje teikiamos ikimokyklinio ugdymo paslaugos atitinka šeimos poreikius?

- ☐ Taip
- ☐ Iš dalies
- ☐ Ne
- ☐ Kita.....

22. Kaip nustatomas ikimokyklinio ugdymo paslaugų poreikis Jūsų savivaldybėje?

Pakomentuokite.....
.....
.....

23. Kokia numatoma ikimokyklinio ugdymo paslaugų plėtra Jūsų savivaldybėje?

Pakomentuokite.....
.....
.....

24. Kas, Jūsų nuomone, galėtų pagerinti savivaldybės funkcijų, plėtojant ugdymo paslaugas, efektyvumą? (pvz. papildomas finansavimas, atitinkami teisės aktai....)

Pakomentuokite.....
.....
.....

AČIŪ

Tyrimo anketa ikimokyklinio ugdymo institucijų darbuotojams

Esu Mykolo Romerio universiteto, magistrantūros II kurso studentė. Atlieku mokslinį tiriamąjį darbą, kurio tikslas - įvertinti savivaldybių teikiamų ugdymo paslaugų ikimokyklinio amžiaus vaikams sistemos funkcionavimo principus, paslaugų teikimo sąlygas, jų atitikimą klientų (vaikų, tėvų) poreikiams. Prašyčiau atsakyti į klausimus, nes tik Jūsų atsakymai padės suprasti situaciją. **Garantuojau anonimiškumą.** Dėkoju už atsakymus.

1. Koks Jūsų darbo stažas ikimokyklinio ugdymo srityje?

2. Jūsų pareigos:

- ☐ Įstaigos vadovas
- ☐ Vyr. auklėtoja
- ☐ Auklėtoja - metodininkė
- ☐ Kita.....

3. Kuo reikšminga, Jūsų nuomone, ikimokyklinio ugdymo institucija vaikui?

- ☐ Vaikas mokosi bendrauti vaikų kolektyve
- ☐ Ugdomi individualūs vaiko gebėjimai
- ☐ Vaikas dalyvauja įvairiapusėje veikloje
- ☐ Ugdomas vaiko savarankiškumas
- ☐ Ugdomi bendravimo įgūdžiai
- ☐ Kita.....

4. Koks, Jūsų žiniomis, yra savivaldybės vaidmuo plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams?

Pakomentuokite.....
.....
.....

5. Kokių priemonių savivaldybė imasi plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams? (pvz.: darželių statyba, renovacija, papildomų lėšų skyrimas, Europos sąjungos lėšos, užsienio fondų lėšos.....)

Pakomentuokite.....
.....
.....

6. Ar esate patenkinti savivaldybės atliekamu vaidmeniu plėtojant ugdymo paslaugas ikimokyklinio amžiaus vaikams?

- ☐ Taip
- ☐ Iš dalies
- ☐ Ne
- ☐ Kita.....

7. Ar Jūsų savivaldybėje pakanka vaikų priežiūros įstaigų?

- ☐ Taip, pasirinkimas yra platus (nėra eilių)
- ☐ Taip, tačiau reikia kiek palaukti, kol vaikas bus priimtas
- ☐ Ne, yra tik keletas ir jos perpildytos
- ☐ Kita.....

8. Kokios, Jūsų nuomone, yra ikimokyklinio ugdymo institucijose teikiamų paslaugų problemos? (pvz.: trūksta vietų, toli nuo namų, brangu.....)

- ☐ Paslaugos neatitinka vaikų ugdymo poreikių
- ☐ Paslaugos neatitinka tėvų lūkesčių
- ☐ Lėta visuomenės nuostatų kaita dėl ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaidmens

- ☐ Konservatyvumas pertvarkant vaikų ugdymo paslaugų teikimo įstaigas
- ☐ Kita.....

Pakomentuokite.....

9. Ar ikimokyklinio ugdymo paslaugos atitinka šeimos poreikius?

- ☐ Taip
- ☐ Iš dalies
- ☐ Ne
- ☐ Kita.....

10. Kas Jūsų įstaigoje labiausiai inicijuoja pokyčius? (Pažymėkite vieną atsakymą)

- ☐ Įstaigos administracija
- ☐ Patys pedagogai
- ☐ Tėvai
- ☐ Švietimo skyrius
- ☐ Kita.....

11. Nurodykite 2 pagrindines šių pokyčių priežastis?

- ☐ Pasikeitę vaikų ugdymo poreikiai
- ☐ Nacionaliniai švietimo sistemos prioritetai
- ☐ Nauji tėvų lūkesčiai
- ☐ Papildomas finansavimas
- ☐ Niekas neskatina
- ☐ Kita.....

12. Kokias paslaugas teikia ikimokyklinio ugdymo institucija?

Pakomentuokite.....

13. Ar pakanka teikiamų paslaugų?

Pakomentuokite.....

14. Koks savivaldybės vaidmuo nustatant ugdymo paslaugų poreikį?

Pakomentuokite.....

15. Kas, Jūsų nuomone, galėtų pagerinti savivaldybės funkcijų, plėtojant ugdymo paslaugas, efektyvumą? (pvz.: papildomas finansavimas, atitinkami teisės aktai...)

Pakomentuokite.....

Lentelė. Ikimokyklinių ugdymo įstaigų ir vietų jose skaičius

Savivaldybė	Ikimokyklinių ugdymo įstaigų skaičius	Vietų skaičius
Alytaus m.sav.	16	3299
Kalvarijos sav.	6	220
Druskininkų sav.	3	475
Lazdijų r. sav.	4	506
Varėnos r. sav.	6	511
Kupiškio r.sav.	4	505
Rokiškio r.sav.	8	1063
Radviliškio sav.	3	992
Jurbarko r.sav.	3	818
Šilalės r.sav.	1	175
Tauragės r.sav.	2	795
Birštono sav.	1	280
Jonavos r.sav.	12	1366
Kaišiadorių r.sav.	7	608
Utenos r.sav.	4	1298
Kauno r.sav.	23	1909
Kėdainių r.sav.	7	1448
Prienų r.sav.	5	490
Raseinių r.sav.	5	642
Klaipėdos m.sav.	43	6665
Klaipėdos r.sav.	8	1430
Kretingos r.sav.	6	941
Palangos m.sav.	4	633
Vilkaviškio r.sav.	7	883
Panevėžio r.sav.	26	4333
Akmenės r.sav.	5	597
Šiaulių r.sav.	29	3294
Elektrėnų r.sav.	3	662
Vilniaus m.sav.	129	18403
Ukmergės r.sav.	11	1029

Šaltinis: Statistikos departamento (2005) duomenys